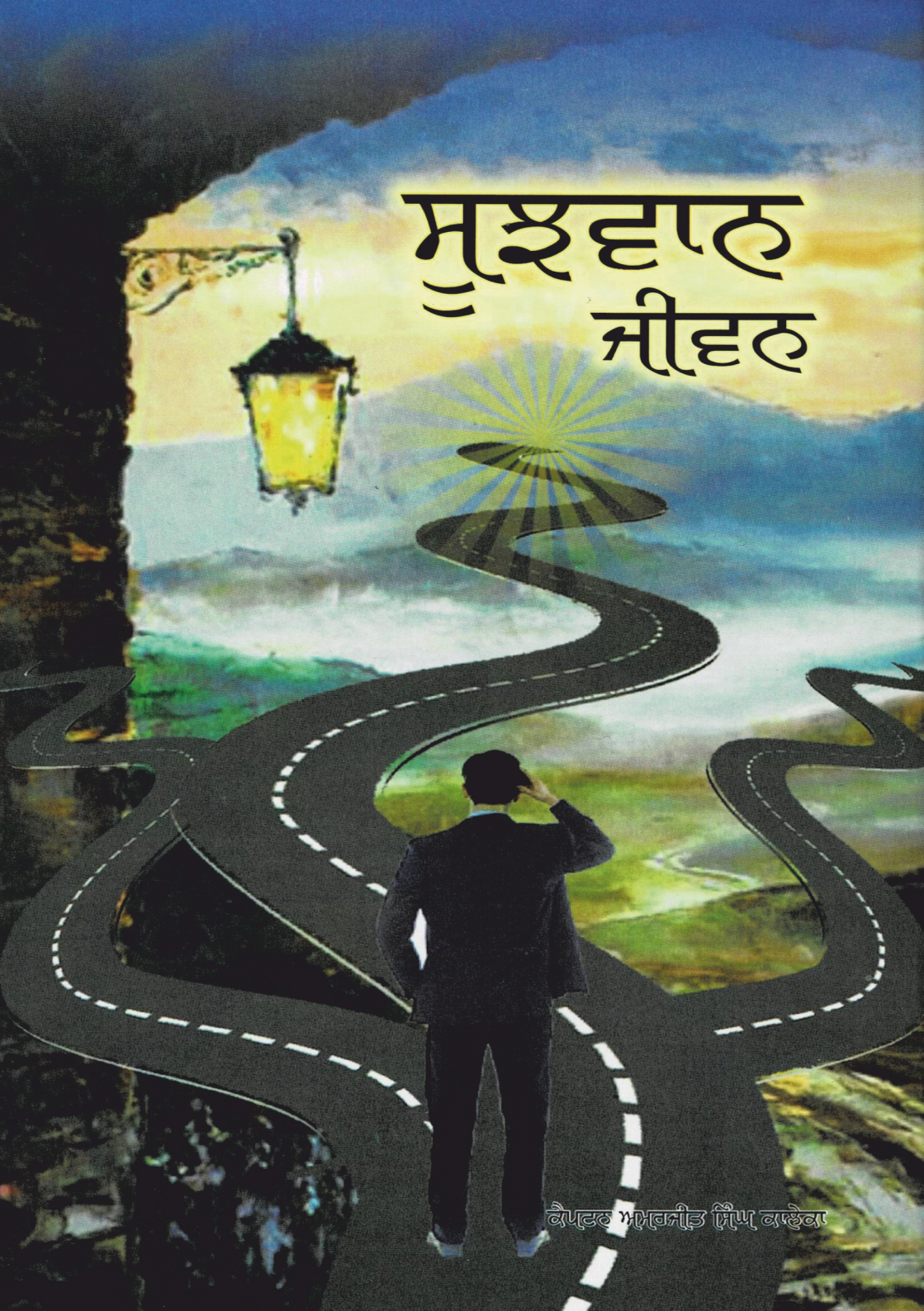

ਸੁਝਵਾਨ ਸੀਵਰ

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਲੇਕਾ

ਸੁਝਵਾਨ ਜੀਵਨ

(Life of Wisdom)

ਸੁਝਵਾਨ ਜੀਵਨ

(Life of Wisdom)

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ:

Battle Front-America (English)

ਰਣਫ਼੍ਰੰਟ-ਅਮਰੀਕਾ (ਪੰਜਾਬੀ)

ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ-ਆਤਮ ਕਥਾ (ਪੰਜਾਬੀ)

ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ

(Life of Wisdom)

ਲੇਖਕ:

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਗੁਰਮੇਹਰ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸੁਝਵਾਨ ਜੀਵਨ

(Life of Wisdom)

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ

63- ਸੈਂਚਰੀ ਐਨਕਲੇਵ, ਨਾਭਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ
ਮੋਬਾਇਲ 98782-39940
ਈ ਮੇਲ: captkaleka@yahoo.com
ਵੈਬਸਾਈਟ: www.captainaskaleka.com

ISBN: 978-81-929148-1-7

ਕਾਪੀਰਾਈਟ: © ਲੇਖਕ
ਪਹਿਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ: 2019

ਕੀਮਤ: 195/- \$ 9

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਗੁਰਮੇਹਰ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ: ਸ਼ਹੀਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਪ੍ਰੈੱਸ ਐਂਡ ਹਾਸਪੀਟੈਲਿਟੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮ.
ਪਟਿਆਲਾ, 98146-32807

ਸਮਰਪਣ

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ‘ ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥ ’ ਇਸ ਜੱਗ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੱਗ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮੈਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜ ਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਮਾਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਸੂਝ ਮੈਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੰਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵਡਭਾਗਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਯਤਨ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਤਤਕਰਾ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਰਚਨਾ	ਪੰਨਾ ਨੰ:
1)	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	11
2)	ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ	15
3)	ਚਾਰ ਕੋਸ਼ੈਂਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲ	21
4)	ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ	23
5)	ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸੰਜਮ	29
6)	ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ	36
7)	ਬਚਪਨ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਤੇ ਲੰਘਾਉਣਾ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਦਿਕ	41
8)	ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ	50
9)	ਤੰਦਰੁਸਤ ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਵਿਆਹ	56
10)	ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਧਰਮ	60
11)	ਮੁਆਫੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ	65
12)	ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ	70
13)	ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ	75
14)	ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ	81
15)	ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮਾਪਦੰਡ	83
16)	ਸਲਾਹ	87
17)	ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ	94
18)	ਸ਼ੌਂਕ	100
19)	ਵਾਹਨ ਆਦਿਕ	103
20)	ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਿਰਦਾਰ	108
21)	ਮਕਾਨ, ਘਰ ਅਤੇ ਘਰਾਣਾ	111
22)	ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ	113
23)	ਬਿਮਾਰੀ	117
24)	ਸਹੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ	122
25)	ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ	131
26)	ਸਵੈ-ਅਭਿਆਨ	135
27)	ਫੁੱਟਕਲ	140
28)	ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵੰਡਣਾ	147
29)	ਅੰਤਿਮ ਛੋਹਾਂ	155

ਮੁੱਖ ਬੰਧ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਅਜਿਹੀ ਅਦਭੁਤ ਦਾਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਲਈ ਸੋਝੀ ਹੋਣੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਗੁਆਂਢ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗੁਣਵਾਨ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਬਕ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਅਜਿਹੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਇਨਸਾਨ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਸਬਕ ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜੋ ਨੁਕਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਮਾਏ ਹਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਨੁਕਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖਿਆਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੰਡੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ' ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਖਿਆਲੀ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ, ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜੀਵਨ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕ ਖੁਦ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੋਹਫਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਜੀਵਨ ਬਲਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਹਨ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ, ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਰਚਾ ਫਤਹਿ ਕਰਨਾ। ਬਹਾਦਰ ਫੌਜੀ ਵਾਲਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪਰਾ-ਅਧਿਆਪਕ (ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ) ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫ਼ਸਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ, ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਮਾਉਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਹ ਵੱਡੇ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਇਕ ਚੰਗਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਯੋਧਾ, ਅਧਿਆਪਕ, ਅਫ਼ਸਰ, ਕਿਸਾਨ, ਵਪਾਰੀ, ਦਾਨੀ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਨਿਤਨੇਮੀ ਇਨਸਾਨ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਕ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਰਗੀ ਕਿਤਾਬ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਲਾ ਦੀ ਡੋਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮਣਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ? ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਸਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ? ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਲੋਕੀ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਜਿਉਣਾ ਹੈ? ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਬਣਨ ਲਈ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੋਕਾ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਟਿ-ਕੋਟਿ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾਏ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ 'ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ' ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ।

ਆਮੀਨ !

ਮਿਤੀ: 5 ਜੂਨ 2019
ਪਟਿਆਲਾ
ਵਿਭਾਗ
ਪਟਿਆਲਾ।

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁਖੀ
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂ ਨੀਵਰਸਿਟੀ,

ਆਪਣੀ ਗੱਲ

ਇਹ ਨਿਵੇਕਲੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪਲ ਕੇ, ਕਾਫ਼ੀ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੁਝਾਅ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਡੈਡੀ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਥ ਜਾਂ ਫਿਜ਼ੀਕਸ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਪਰ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਪਲ ਹੈ।” ਸਿਆਣਪ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵੀ ਸੰਵਾਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

ਇਸ ਖਰੜੇ ਦੇ ਸੁੱਧੀਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਸਿਖਾਈ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਡਾ.) ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਮੁਖੀ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਹਰ ਵਿੱਦਿਅਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਝਾਓ ਦਿੱਤੇ।

ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਢੋਟ, ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬਦੌਲਤ ਮੈਂ ਹਰ ਪਲ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਲੈਣੀ ਹੈ।”

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰਗਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਓ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਿਣੀ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੱਲੂ (ਰਿਟਾ.) ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜੋ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਸੁਝਾਓ ਦਿੱਤੇ।

ਮੈਂ ਸ. ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਰਟ ਹੈਂਡ ਤੋਂ ਟਾਈਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਨੂੰ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਸੁਝਾਓ ਵੀ ਦਿੱਤੇ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਜਸਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਧੂਰਾ ਹੈ ਜੋ ਪਲ-ਪਲ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਇੰਟੀਫਿਕ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨਿੱਗਰ ਸੁਝਾਓ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸਮਾਜ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਗੂ, ਸਰਦਾਰ, ਯੋਧਾ, ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੋ ਇਨਸਾਨ ਇਕੋ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਸਿਆਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਖਰਚਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭੈਣਾਂ-ਭਾਈਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਕਰਕੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਮਰ ਸਿਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨੇਕ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੋਝ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹੀ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਜਿਸ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿਆਣੇ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੰਵਾਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਵਾਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤੱਤਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਲਗਾਉਣਾ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਰੱਬ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਇਹ ਅੱਛੇ ਇਨਸਾਨ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖੈਬੁੜਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

॥ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੁ ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ ॥

॥ ਪੰਚੇ ਸੋਹਹਿ ਦਰਿ ਰਾਜਾਨੁ ॥ ਪੰਚਾ ਕਾ ਗੁਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਨੁ ॥ (ਅੰਗ 3)
ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਦਿਕ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੂਚਨਾ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਆਮ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਸਿਲੇਬਸ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੀ, ਅੱਜ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਆਪਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣਪ ਤੋਂ ਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਧਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਾ ਘਰ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਹਰ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇੰਝ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦੋਨੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੈਂਕੜੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸੰਵਾਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਉਹ ਬੇ-ਢੰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਪਲੈਟੋ, ਇਕ ਯੂਨਾਨੀ ਫਿਲਾਸਫਰ ਸੀ, ਜੋ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੋਚਵਾਨ ਸੁਕਰਾਤ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਆਣਪ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਸੁਕਰਾਤ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਸੁਕਰਾਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ। ਸੁਕਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਚੇਲੇ ਸਨ। ਪਲੈਟੋ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜਾ ਚੇਲਾ ਜ਼ੈਨੋਪਨ ਸੀ। ਪਲੈਟੋ ਦਾ ਚੇਲਾ ਐਰਸਟੋਟਲ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਫਲਾਤੂਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਰਸਟੋਟਲ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸਿਕੰਦਰ ਸੀ। ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਸਿਆਣਪ ਲਈ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ derivative intelligence। ਉਸ ਨੇ Derivative Intelligence ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ

ਨੌਕਰ ਵੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੁਣ ਕੇ, ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਿਆਣਪ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਕੂਲ, ਘਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬੱਚਾ 5-6 ਸਾਲ ਤੱਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚਾ ਸਕੂਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਸੁਘੜ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਨਾਲ ਵੀ ਬੱਚਾ ਸੂਝਵਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਇਕ ਫਾਰਮੂਲਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੂਝ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਅੱਠ ਭੈਣ-ਭਾਈਆਂ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਜੀ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੈਂਡਮਾਸਟਰ ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬੀ.ਕੇ. ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖੀਆਂ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੁਝਾਅ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਮੌੜ ਤੇ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਥ ਜਾਂ ਫਿਜ਼ਿਕਸ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਪਵੇ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਪਲ ਹੈ। ਸਿਆਣਪ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੱਧ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅੱਛੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਰੱਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ/ਹਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ

ਵਾਪਰਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਵਾਰਥ ਘੱਟ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨ-ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਸੀ। 1987 ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਕਾਰ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੂਝ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਅੱਛਾ ਬੱਚਾ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਬਚਪਨ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਮੈਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਇਕ-ਇਕ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਐੱਮ.ਏ. (1961-63) ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇਕ ਅੱਛਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣਿਆ। ਹਿੰਦ-ਚੀਨ ਦੀ ਲੜਾਈ (ਨਵੰਬਰ 1962) ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਿਆਂ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤੰਬਰ 1965 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਆਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਪਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਅਸਲਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਰ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਵਿਕਲਪ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਮਾਂਡਰ ਕਰਨਲ ਬਖਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਹਾਂਵੀਰ ਚੱਕਰ ਆਦਿਕ ਉਹਨਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। 16 ਮਹੀਨੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਮੈਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਬਿੱਲੀ ਤੋਂ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਸਿੱਖੀ। ਮੈਂ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ, ਖੇਤੀ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਮੈਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸਮਝ ਕੇ ਵੰਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਬਣਾਵੇ।

ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਧਰਤੀ ਰੱਬ ਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਆਦਿਕ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਏ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰੂਹ ਹੀ ਅਸਲ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਕੱਪੜਾ ਬਦਲਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ, ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਪਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਹੱਤਵ ਮੈਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। 99% ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕੀਤਿਆਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੋਕ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੰਨਾਂ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ ਇਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, “ਇਹ ਜੱਗ ਮਿੱਠਾ, ਅਗਲਾ ਕਿਸ ਨੇ ਡਿੱਠਾ।” ਇਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, *Eat drink and be marry, tomorrow we may die.* ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੁਲੰਭ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਵਰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਮਝ ਆਇਆ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ

ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਚੰਗਾ-ਮਾੜਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:

॥ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਨਹਾਰੁ ॥

॥ ਅਵਰ ਤਿਆਗਿ ਤੂ ਤਿਸਹਿ ਚਿਤਾਰੁ ॥ (ਅੰਗ 282)

ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭੋਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ, ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਠਰੁੰਮੇ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸੁੱਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਨਮ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਛੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਛੇ ਘਰ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਦੁੱਖ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕਿਆਂ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਹੀ ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਹੈ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਉਦਮ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰੈਡਿਟ ਆਪ ਹੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਹਉਮੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਸਮਝਣਾ ਸਾਡੀ ਫਿਤਰਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਹਉਮੈ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਕਿਹਾ ਹੈ,

॥ ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥ (ਅੰਗ 466)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਸ ਤਾਰ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਜੀਵਨ ਪਾਉਣ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਬੰਧ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਨੇਕ ਕਮਾਈ, ਦਇਆ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਇਹ ਸਬੰਧ ਜੋੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ।

ਮਨ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸਾ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀ, ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਾਂ, ਵੱਡੇ ਮਕਾਨ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੌਹਰਤ ਆਦਿਕ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਨਸਾਨ ਮਨ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੂਹ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਮਹਿੰਗੀ ਕਾਰ, ਮਹਿੰਗੇ ਘਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੱਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨਸਾਨ ਟੈਕਸ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਅਗਲਾ ਜੀਵਨ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬੇਨਿਯਮੀ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਾਧ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੋਰਦੀ ਹੈ। ਰੂਹ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੇ ਹਾਂ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅੱਛੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੇ ਹਾਂ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਨਸਾਨ ਰੂਹਾਨੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਛੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਦੇਵਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਡਭਾਗੀ ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

॥ ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਸਾਹਿਬ)

ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਅਤੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂ ਮੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਬੱਚੇ

ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅੱਛੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਤ ਅੱਛੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਣੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਸਾਥ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਜੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦੋਸਤ ਅੱਛੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ 'ਤੇ ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਾਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਫਰਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਅੱਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਛੇ ਰਾਹ ਪੈਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।

1982-83 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਾਫੀ ਬਿਰਧ ਸਨ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗੋਡਾ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਫੀ ਔਖੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੁੱਤੇ ਦਾ ਫੀਤਾ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਸਮਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੁੱਤੇ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਤਸਮੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਇਹੀ ਗੱਲ ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਤਾਂ ਯਕੀਨਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ।

7 ਅਕਤੂਬਰ 1992 ਨੂੰ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਗੁਰਮੀਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਸਲਾਹ ਮੰਗੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਮਰੀਕਾ ਗਏ ਹਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਹੀ ਚੰਗਾ ਧਨ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਹੜਾ ਰੱਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਡਾਲਰ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋੜ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕੇਸ ਨਾ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇੰਨਾਂ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਉਹ

ਆਪ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਓ। ਉਸ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੋ, ਅਵੱਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਬੱਚਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਤਿਆ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

ਸਤੰਬਰ 1965 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਰਮੀ ਅਫਸਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਦਾ ਕੰਪਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਸੀ। ਅਸਲਾ ਮੁੱਕਣ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਔਖੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫੱਸ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਨਾ ਜਾਂ ਮੋਰਚਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਰੋਲ ਮਾਡਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ

॥ ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੇ ਏਕ ਲੜਾਉਂ ॥

(ਵਾਰ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਯਾਦ ਆਈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਮੰਗਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਖੇਡ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਉਹ ਤੇਰੇ ਜੈਸੇ ਕਮੀਨੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਆਏ, “ਕਾਕਾ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।” ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਯਾਦ ਆਈ। ਇਹਨਾਂ ਰੋਲ ਮਾਡਲਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਮੌਤ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੂਝਵਾਨ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਯਾਦ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਹੀਓਂ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਅੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਛੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਵੱਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸ਼ਾਰਟਕਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰਾਂਗੇ ਬਲਕਿ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੁਰਾਂਗੇ।

ਉੱਝ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ 50-60 ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਔਸਤਨ 20 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਇਨਸਾਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 50 ਸਾਲ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਅਮੀਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਮੀਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਰਵਾਸ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਨੇਕੀ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਅਮੀਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨੇਕ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਮਿਆਰ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਨੇਕ

ਇਨਸਾਨ ਸਕੂਟਰ ਨਾਲ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੁਰਾ ਇਨਸਾਨ 10 ਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਭੁੱਖਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਰਾਹ ਤਾਂ ਅਪਨਾਉਣਗੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਦੁਬਾਰਾ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪ ਵੀ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਨ, ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੀਡਬੈਕ ਲੈਣਾ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਜੋ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਹੀ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਰੂਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਝੀ ਆ ਸਕੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਰੂਹ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਇਨਸਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਚਾਰ ਕੋਸ਼ੈਂਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲ

ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਟ ਕੋਸ਼ੈਂਟ ਤੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ੈਂਟ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਸੋਚਣ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨ, ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਕਲ (ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ) ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ।

- 1 ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਟ ਕੋਸ਼ੈਂਟ (ਹਿੱਸਾ)
- 2 ਭਾਵੁਕ (ਇਮੋਸ਼ਨਲ) ਹਿੱਸਾ
- 3 ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਸਾ

ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਕੋਸ਼ੈਂਟ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨਾ, ਯਾਦਾਸ਼ਤ, ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣੀਆਂ ਆਦਿਕ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਕੋਸ਼ੈਂਟ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਭਾਵੁਕ ਕੋਸ਼ੈਂਟ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਅਮਨ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਹਨ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਨਿਮਰ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜਾ ਕੋਸ਼ੈਂਟ ਮਨ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅੰਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੱਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਤੇ ਜੋ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਭਾਵੁਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਆਈ ਕਿਉ ਲੈਵਲ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਦਰਮਿਆਨੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੇ ਲੀਡਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੁਕ ਹਿੱਸਾ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਬਣਾਓ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤਿੰਨੋਂ ਕੋਸ਼ਿੱਟਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਣ। ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੋਸ਼ਿੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਸੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਈ ਕਿਊ ਹੀ ਨਾ ਸਿਖਾਓ ਬਲਕਿ ਭਾਵੁਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਹੋਣਾ ਵੀ ਸਿਖਾਓ।

ਹੁਣ ਇਕ ਚੌਥਾ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਧਦੀ ਦੇਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਐਡਵਰਸਿਟੀ ਕੋਸ਼ਿੱਟ। ਇਹ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਲੰਘਣ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਕ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਨ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਨੀਆਂ-ਦਾਦੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਈ ਕਿਊ ਪੱਧਰ ਵੱਧਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੇ ਦੋਸਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਿਕ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਵੱਧਦਾ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਬਾਅ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਵੀ ਬਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਸਰ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਲਈ ਚਾਰੇ ਕੋਸ਼ਿੱਟਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਐਡਵਰਸਿਟੀ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਬਾਰੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਪੂਰਾ ਅਧਿਆਇ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। ਐਡਵਰਸਿਟੀ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਪੜ੍ਹੋ। ਸਮਾਜਿਕ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਲਈ ਅਧਿਆਇ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਪੜ੍ਹੋ। ਭਾਵੁਕ ਕੋਸ਼ਿੱਟ ਲਈ ਅਧਿਆਇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਤੇ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਪੜ੍ਹੋ ਜੀ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਸਿੱਖ-ਸਿੱਖ ਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸਤੀ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਏ। ਉਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਏ। ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਬਈਆ ਦਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਦੇਖ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੋ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਰਕੀਬ ਸੁਝੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਸਿੱਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਣਾਏ ਤੋਪਖਾਨਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਦੋ ਬਿੱਲੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਮਰੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੈਠਕ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਫੋਲਡਿੰਗ ਕੁਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਬੈੱਡ ਸੀ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਬੈੱਡ (ਮੰਜੇ) ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੌਖੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਜੇ ਸੂਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਜੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਰਾ ਸਮਾਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਪੇਟੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਠ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਕੀ ਸੁਝਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵਾਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਬਿੱਲੀ ਭੱਜ ਨਾ ਸਕੇ। ਮੇਰੀ ਡਰਾਈ ਹੋਈ ਬਿੱਲੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪੇਟੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵੜ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਲੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਭੱਜਦਿਆਂ-ਭੱਜਦਿਆਂ ਬਿੱਲੀ ਕਮਰੇ ਦੇ ਇਕ ਰੌਸ਼ਨਦਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ, ਜਿਥੋਂ ਭੱਜਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਬੱਚਾ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਪੰਜੇ ਫਲਾਏ ਅਤੇ ਝਪਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੁੱਟਦੀ ਹੋਈ ਭੱਜ ਗਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਜਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਵੀ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਓ ਕਿ ਇੰਨਾ ਵੀ ਖੁੰਜੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਸ ਜੀਵ ਕੋਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਕੇਵਲ ਇਕੋ-ਇਕ ਵਿਕਲਪ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਬਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ

ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨੀ ਵੀ ਪਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਹ ਨਿਕਲਣ ਜਿੰਨਾ ਰਸਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਦੂਜਾ, ਬਿੱਲੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਯੋਜਨਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਸੁੱਟੋ ਤਾਂ ਉਹ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਲੇਂਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ-ਫੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਹਰ ਇਕ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

1952 ਵਿਚ ਸੱਤਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਬੀ.ਐਨ. ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਪੈਦਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਤੁਰ ਕੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 200 ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਇਕ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਬੀ.ਐਨ.ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਾਨ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਫੌਜ ਤੋਂ ਜਮਾਂਦਾਰ ਰਿਟਾਇਰ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 100 ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸਾਈਕਲ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਫੌਜ ਦੇ ਮੇਜਰ ਰਿਟਾਇਰ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਸਾਈਕਲ ਸੀ ਜੋ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ 1949 ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਪਰਮਿੰਦਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਸਵੰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਲੈ ਤਾਂ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਜਮਾਂਦਾਰ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ 40-50 ਰੁਪਏ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਰਿਟਾਇਰ ਮੇਜਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ 230 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਸਾਈਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਲੜਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਭਰਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚਾਰ ਭੈਣਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਛੋਟਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਸੁੱਖੀ ਪਰਿਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਹੋ ਕੇ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਵਾਲੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਤਰਜੀਹ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਸੌਖਾ ਬੀਤ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ 1972 ਵਿਚ 1300 ਰੁਪਏ ਸੀ, 700 ਰੁਪਏ ਮੇਰੀ ਅਤੇ 600 ਰੁਪਏ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਤਾਂ ਬਚਪਨ ਦੀ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾਂ ਪਹਿਨਾਇਆ ਅਤੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਬਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਗੱਲ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਸਿੱਖਿਆ ਉਦੋਂ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਠਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪਾਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਦੋਨੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਲਿਖਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਨਤੀਜਾ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਸਕਾਰੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਮਝੋ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਬੰਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਉਥੇ ਹੀ ਰੁੱਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਖਣਾ ਨਾ ਛੱਡੋ। ਸੰਪੂਰਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

॥ ਭੁਲਣ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰੁ ॥ (ਅੰਗ 60)

ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਾਡਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1972-73 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੁਖਾਰ ਕਾਰਨ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਭੱਖਦੀ ਜੀਵਨ ਚੰਗਿਆੜੀ' ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਰਅੰਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ

ਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਖ ਕਦੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਚਾਓ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਵੇਰੇ ਉਠਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਨਹਾਉਣ-ਧੋਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਓ, ਸਾਈਕਲ-ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਕਾਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਚਾਓ ਅਤੇ ਮਲਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਿਊਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਰਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਚਾਓ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਚਾਓ ਨੂੰ ਨਾ ਮਰਨ ਦਿਓ। ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਓ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾਕਾਰਾਤਮਿਕ ਭਾਵ ਦੇ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰੋੜਾ ਬਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗਲਤ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ, ਸੋਚਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

॥ ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ ॥

(ਅੰਗ 870)

ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਸਿੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣਾ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਣਗੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝਿੱਜਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਬੱਚਾ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ 2005 ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਐਪਲਟਨ (ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ) ਵਿਚ ਆਇਆ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੜਕਾ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅੱਛੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੜਕਾ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ 40 ਸਾਲ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਲੱਗਦੀ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਜੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ

ਪਿਤਾ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ ਮਾਸਟਰ ਰਿਟਾਇਰਡ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਲਾਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਲੇਕਾ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਮਾਸਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਕੇ ਨੇ ਪੀਐਚ.ਡੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਲਾਇਕ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਵਾਂ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ ਤੁਸੀਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਹੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਜੋ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਨਾਸਤਿਕ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਰੱਬ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੇਸ ਕਟਾ ਦਿੱਤੇ। ਜਦੋਂ 1968 ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਛੁੱਟੀਆ ਕੱਟਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਐਮ.ਏ. ਕਰਕੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਵੀ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲੇ। ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਫੌਜ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕੇਸ ਰੱਖ ਲਵਾਂਗਾ। 1970 ਵਿਚ ਮੈਂ ਫੌਜ ਤੋਂ ਡਿਸਚਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਾਇਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਰੱਖ ਲਏ। 2001 ਵਿਚ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਲਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੋਕੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਨੌਕਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ। 2010 ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਪਰਤ ਆਏ। 2015-16 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਸਿਖਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਲਿਆ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਕਦੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ Parenting never ends। ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ 2018, ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਾਢੇ ਕੁ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ

ਵਿਚ ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੇ, ਨੂੰਹਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਬੱਚੇ ਕੁਝ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਮੁਆਫੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਨਸਾਨ ਹਲਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਨਾ ਬੇਸਮਝੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਹਲਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁਆਫੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਤੰਗ ਤਾਂ ਹੀ ਉਡਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹਲਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਤੰਗ ਵਰਗੇ ਹਲਕੇ ਰਹੋ, ਜੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਡਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵੀ। ਮੁਆਫੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਤਕਲੀਫ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਅਣਸੁਖਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਭਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਆਫ ਕਰਕੇ ਆਪਾਂ ਨਫਰਤ ਅਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਭਲਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਉਤੇ ਪੰਨਵਾਦ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਭਰ ਲਓ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਓ, ਮਾਲਾਮਾਲ ਹੋ ਜਾਓਗੇ। ਅੱਛੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਸ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਘਰ ਦਾ ਨੌਕਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਦੂਰ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੇਧਾਂ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪਥ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਜਰਬੇ ਲਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਾਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਾ ਸਵਰਗ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

॥ ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ ॥ (ਅੰਗ 62)

ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੰਜਮ

ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ ਬੱਚੇ ਆਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਰਡਨਿੰਗ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਲਵੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਪਾ ਫੜਾ ਕੇ ਗੋਡੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੌਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਫਾਇਦੇ ਸਮਝ ਆ ਜਾਣ। ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਾਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਖਾਦ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡੋਡੀਆਂ ਆਉਣ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਆਉਣ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮਾਨਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਓ।

ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਦੋਨੋਂ ਲੜਕੇ 12-13 ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਤੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਘੋੜਾ ਉਧਾਰ ਮੰਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਬਾਗ ਵਾਲੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਾਪੀ ਪੈਨ ਲੈ ਲਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਆਦਿਕ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦਾ 800 ਗਜ਼ ਦਾ ਪਲਾਟ ਖਾਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਘੋੜਾ ਖੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਲਈ। ਘੋੜਾ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਲਈ ਖੁਰਲੀ ਬਣਾਈ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਇੱਟਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੱਪ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਘੋੜੇ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖੈਰ ਘੋੜਾ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐੱਸ ਸਕੂਲ ਦਾ ਗਰਾਊਂਡ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਘਾਹ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਘਾਹ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮਾਲੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਘਾਹ ਲਿਆ ਕੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਪਾ ਦੇਣ। ਇਕ ਦਿਨ ਘੋੜੇ ਦੀ ਖੁਰੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਘੋੜੇ ਦੀ ਖੁਰੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ ਤੁਸੀਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੁਰੀ ਲਵਾ

ਕੇ ਲਿਆਓ।” ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਅਸੀਂ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐੱਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਘੋੜਾ ਲਿਜਾਂਦੇ ਸੰਗ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ ਜੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਗ ਉਤਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।” ਖੈਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸਕੂਟਰ ਲੈ ਕੇ ਖੁਰੀ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਖੁਰੀ ਵਾਲਾ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਘਰ ਆ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਖੁਰੀ ਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਘੋੜਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਰੱਖਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦਾ ਖਰਚਾ 1400 ਰੁਪਏ ਆਇਆ ਜੋ ਕਿ 700 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖੁਰਲੀ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਿੱਦ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਘੋੜਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਟਾਫ ਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਗੁਰਮੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਗੁਰਮੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਡਰਾਈਵਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ।” ਉਹ ਕਲਾਸ III ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜ ਜਣਿਆਂ ਦਾ ਟੱਬਰ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਅੰਕਲ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਮੈਂ 1978 ਵਿਚ ਦੁਗਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ 31 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਈ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ 280 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ‘ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਲਗਭਗ 6 ਕੁ ਘੰਟੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਅਕਸਰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਫਾਰਮ ‘ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬੱਚੇ ਖੂਬ ਖੇਡਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸ. ਅਮਰਾਓ ਸਿੰਘ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਸਨ ਅਤੇ ਖੁਦ ਵੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਨ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਕਾ ਤੂੰ ਆਪ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੈ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ ਨਾਨਾ ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ

ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਅਮਰੀਕਾ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਮੁਕਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈ ਕਿ ਮਿਹਨਤ ਬਿਨਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 15-16 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਲਓ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਹੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤੀ ਸੀ। 1979 ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਾਗ ਡਿਵੈਲਪ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਜੋ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਅਤੇ ਐਤਵਾਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਗ ਪਹੁੰਚਣ 'ਚ ਰਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਲਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸ਼ਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਅੱਧਾ ਸਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ ਤੇ ਇਕ ਕੱਚੀ ਛੰਨ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਜੀਅ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਬੱਚੇ ਕਈ-ਕਈ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ 1994 ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਪਾਰ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਘੰਟੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਣਥੱਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਘਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੰਜਮ

ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹੀ ਲੋਕ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਜਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਬਕ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ, ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ 1928 ਵਿਚ ਸੈਕਿੰਡ ਲਫਟੈਣ ਬਣੇ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੁਗਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਦਾਦਾ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਕਾ ਜੇ ਪਿੰਡ ਚੱਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸ. ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਉਣਾ। ਸ. ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ

ਵੀ ਸਨ। ਸ. ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਸ. ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਗਏ। ਸ. ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ 25% ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। 1953 ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਅੱਠਵੀਂ ਕਲਾਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਸਾਡਾ ਸਕੂਲ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਠਵੀਂ ਕਲਾਸ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀ, ਨੌਵੀਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਰਜਿੰਦਰ ਅਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਗਏ। ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਰ 1963 ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਕਈ ਸਾਲ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਪੈਸੇ ਖਰਚਣ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸੀ।

3 ਮਈ 1964 ਨੂੰ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਫਸਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੇਜਰ ਜੈਡ.ਕੇ. ਵਾਡੀਆ ਇਕ ਪਾਰਸੀ ਅਫਸਰ ਸਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੰਪਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਢੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸੰਜਮ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸੈਕਿੰਡ ਲਫਟੈਣ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਈਕਲ ਹੀ ਅਫੋਰਡ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਔਖੋ-ਸੌਖੇ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰ ਲੈ ਵੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਪੈਸੇ ਤੁਹਾਡੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਮੀਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੋਗੇ।” ਮੈਂ ਮੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੱਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਬਚਾ ਲਏ। ਸਾਰੇ ਭੈਣ-ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਫੌਜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ‘ਤੇ 7 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਚਾਏ ਹੋਏ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ 3400 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਇਕ ਸਕੂਟਰ ਖਰੀਦਿਆ। ਤੀਸਰਾ ਫੌਜ ਤੋਂ ਡਿਸਚਾਰਜ ਹੋਣ ਵੇਲੇ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਗਦ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1971 ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲੱਗਿਆ, ਇਸੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਬਚਾਏ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ 6700 ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਹ ਸੰਜਮ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੱਕ

ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸਗੋਂ ਦੋਵਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਾਇਆ। ਇਸੇ ਸੰਜਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਘੱਟ ਰੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ। ਬਿਨਾਂ ਟੈਕਸ ਦੇ ਚੋਰੀ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕੀਤਿਆਂ ਅਸੀਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਨਾਮਣਾ ਵੀ ਖੱਟਿਆ।

॥ ਸਚੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਜਹਾਨੁ ॥ (ਅੰਗ 133)

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਵਿਆਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਛੀ ਆਮਦਨ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਚਲਾਓ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਂਝ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ

॥ ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ ॥ (ਅੰਗ 595)

ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿਤ੍ਰ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਜਮ ਸਿਰਫ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸੰਜਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਬੋਲਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਸੌਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਜਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਾਧੂ ਖਾਣਾ ਬਣਾ ਲੈਣਾ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ, ਵਾਧੂ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦ ਲਿਆਉਣਾ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਘਰ ਦਾ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਆਦਿਕ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਲੋਕ ਰੋਜ਼ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਸੰਜਮ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਜੋ ਘਰ ਦਾ ਲੋੜਵੰਦ ਸਮਾਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਲਿਸਟ ਘਰ ਦੀ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕੋ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਇਹੀ ਸੁਭਾਅ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਪਣਾਇਆ। ਸਾਰੀ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਦੀ ਆਰਡਰਿੰਗ ਮੈਂ ਖੁੱਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਫਤੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਲਈ ਮੈਂ ਦਸ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਆਰਡਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸੰਜਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਮਤਲਬ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫਿਤਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਮੰਗੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਰਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਈ ਲੋਕ ਵੱਧ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਖਰਚੇ

ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਲੋਕ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਜਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਸਿਖਾਉਣਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ 1983-84 ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ 500-500 ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਅਕਾਊਂਟ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 1984 ਦਸੰਬਰ-ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਲੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੰਡ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਜਵਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਤੋਹਫੇ ਅਤੇ ਟਾਫੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਗੁਰਜੀਤ (ਮਾਣਾ) ਦੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚ 700 ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 200 ਕੁ ਰੁਪਏ ਹੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਟਾਫੀਆਂ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਵੱਧ ਗਏ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਦਈਏ। ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਧੇ ਪੈਸੇ ਤੂੰ ਪਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਸੀਂ ਪਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸਾਈਕਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ 500 ਰੁਪਏ ਕਢਾਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਆਦਤ ਹੁਣ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ।

ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹਨ। ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਸੀਮਤ ਉਮਰ ਤੱਕ ਹੀ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਆਦਿਕ ਲੈ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਆਦਿਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਰਜ਼ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ। 60 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰਜ਼ਾ ਲੱਥ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਇਨਕਮ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। 1976 ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੱਚਤ ਦਾ 12 ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 1970 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬੱਚਤ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਪਲਾਟ ਖਰੀਦ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਰੇਟ ਵੱਧਦਾ-ਵੱਧਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਲਾਟ ਲੈਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੈ।

ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਬਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਨਿਵੇਸ਼

ਕਰਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਈ.ਐੱਫ.ਟੀ. ਰਾਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਈ.ਐੱਫ.ਟੀ. (ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਫੰਡਜ਼ ਟਰਾਂਸਫਰ) ਦਾ ਛੋਟਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਸੇ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਤਾਰੀਕ ਨੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਬਹੁਤ ਕਾਰਗਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਸੀਮਿੰਟ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਇੰਸੋਰੈਂਸ ਵਿਚ ਗੈਪ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ 10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਧਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕਰਨੀ ਵੀ ਉਨੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਕਿਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਸਦਾ ਹੀ ਵਸੀਅਤ ਲਿਖ ਕੇ ਤਿਆਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਸੀਅਤ ਲਿਖ ਕੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਸੀਅਤ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਬਲਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਕਿਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨਾ-ਲਿਖਣਾ ਹੈ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿਕ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਪਾਲਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਅੱਗਾ ਵੀ ਸੁਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹੱਤਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਸੌਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਗਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਖੇਡਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲ ਹੀ ਦੇਖ ਲਓ। ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਿਕਲਦੇ ਅਤੇ ਛਿਪਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੇਧ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਹੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਬਿਲਗੇਟਸ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸੁਪ੍ਰੀਮ ਅਮਰੀਕਨ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਦਾਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਮਿਆਨੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਅਰਬਾਂ ਡਾਲਰ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਨੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੇਵਲ 10-10 ਲੱਖ ਡਾਲਰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਲੋੜੀਂਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਨ ਹੈ, “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਮਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕਸੂਰ ਹੈ।” ਮੈਂ ਬਿਲਗੇਟਸ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨਾਲ 100 ਫੀਸਦੀ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਮੈਂ ਮਿਹਨਤ, ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਜ਼ੋਖਿਮ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਵਡੱਪਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ 16-17 ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ 70 ਸਾਲ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ

ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ 58 ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚੋਂ 65 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਵਿਹਲਾ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ। 70 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੋ ਐਮ.ਏ. ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕਈ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਵੀ 5-6 ਘੰਟੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਿਮਾਰੀ ਰਹਿਤ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮੰਜੇ ਤੋੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਅਮੁੱਲ ਹੈ। ਰੱਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਚਾਓ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਆਵੇ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਤੁਰ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਕਈ ਲੋਕ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ-ਪੜਦਾਦਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਉਹ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ।

ਪਟਿਆਲਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤ 1950 ਤੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। 1950 ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਆਏ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਹ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਪੁਰਾਣੀ ਆਮਦਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੁਣ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਕਈ ਹਰੀਜਨ ਵੀਰ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰੁਤਬਿਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਸਦਾ ਅੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1947 ਦੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕ ਉਜੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਰਮਿਆਨੀ ਉਮਰ ਦੀ ਔਰਤ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਆਦਿਕ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੰਜ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। 1970 ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੋਲ ਫੀਅਟ ਕਾਰ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਐਮ.ਏ. ਕਰਕੇ ਫੌਜ ਜਾਇਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫੌਜ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ 1970 ਵਿਚ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਪਟਿਆਲੇ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਅਮਰ ਆਸ਼ਰਮ ਇਕੋ ਹੀ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ ਸੀ। ਉਥੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਸੱਦਿਆ

ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਔਰਤ ਵੀ ਉਸੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਔਰਤ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੈ ਗਈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਪੁੱਤਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਦੱਸਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂਮ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਹਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ‘ਤੇ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।” ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਅਮੀਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਣਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ 10-12 ਘੰਟੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਾਹ ਆਦਿਕ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਚਾਹੇ ਨੌਕਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਹਰੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਕਦੇ 9 ਵਜੇ ਤੋਂ ਲੇਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੇਕਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਬਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ-ਐਤਵਾਰ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਦਫਤਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ 27 ਜਨਵਰੀ 2001 ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਾਰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਫਤਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਦਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਦਲਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਉਸੇ ਆਦਤ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਬੁਲੰਦੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਹੀ ਨੀਂਦ ਵੀ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 7-8 ਘੰਟੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਕੇ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਝਿੱਜਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬੜੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸੰਸਥਾ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਜਰੂਰ ਜਾਓ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੁਲਾਓ। ਇਨਸਾਨ ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ

ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝੋ।

ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਲੋਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਉਹ ਫੇਲ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, If you fail to plan, you plan to fail. ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਸਿੱਖ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਵਪਾਰ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਆਦਿਕ ਲਈ ਪੈਸੇ ਜੋੜਨੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਜੇ ਪਾਠਕ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਸੋਚਣਾ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨੌਕਰੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ ਬਲਕਿ ਸਿਰਫ ਪੀ.ਐੱਫ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ ਜੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸੂਝ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਅਲੱਗ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਜੋ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਨਾ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਆਪਣੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਣ।

ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ:- ਭਾਰਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ। ਇਹ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹੀ ਮਾਪੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ, ਨਾਨਾ-ਨਾਨੀ ਬਣ ਕੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਬਿਰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂ ਬਚਾਇਆ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਾਉਣ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਰੁਲਦੇ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਤਰਸਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਬੱਚੇ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਲੱਗ ਕੱਢ ਲਓ। ਜੇ ਸਾਧਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਖਰਚੇ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਅਲੱਗ ਪੈਸੇ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਕੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਜੈਸੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲਿਖਾ-ਪੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਨਾਂਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਲਓ ਅਤੇ ਕਹੋ, “ਕਾਕਾ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲਓ।” ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਔਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਕੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਕੱਢਣ ਨਾਲੋਂ ਅੱਛਾ ਅੱਜ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਨਾਂਹ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਤਕਰੀਬਨ 65 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਭਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਰੱਖ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਮੈਂ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਦੋਵਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮਕਾਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਪਾਸ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਸਕਿਓਰਟੀ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸਾਡੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਲਈ ਸਕਿਓਰਟੀ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਪਾਰਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਐਫ.ਡੀ. ਆਦਿਕ ਕਰਵਾਉਣ ਜੋ ਕਿ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਐਫ.ਡੀ. ਵਿਚ ਨੋਮੀਨੇਸ਼ਨ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਬੇਇੱਜ਼ਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇ ਉਹ ਇਕ ਬੱਚੇ ਕੋਲ ਪੱਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਬੱਚੇ ਇੱਜ਼ਕ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਕੋਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਅਣਲਿਖਿਆ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਿਲ-ਫੁਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਥੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਚਪਨ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ-ਲੰਘਾਉਣਾ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਦਿਕ

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਭੇਜ ਕੇ ਵੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਵੱਜੋ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਵੱਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੌਰਾਨ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਆਦਿਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਭੇਜ ਕੇ ਕਈ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਹਲਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਕੰਮ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਕਫ ਸੀ।

ਇਹ ਸਬਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ। ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸੇਵਕ ਜੱਥੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਸਾਰਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਾਰ ਕਲਾਸਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਮੈਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਧਾਕੜ ਬੱਚੇ ਹਰ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਮਾਨ ਆਦਿਕ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵੀ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਸਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਔਸਤਨ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਧਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅੱਛੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਵੀ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐਸ ਪਟਿਆਲਾ ਭੇਜਿਆ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹੁੰਚ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚੇ ਅੱਛੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਕਮਾਈ 'ਤੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ। ਵਾਈ.ਪੀ.ਐਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਮੈਂ

ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਹੀ ਸਕੂਲ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੰਮ-ਕਾਰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਜੋ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਜਿਹੇ ਨੰਬਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕੇ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਫਸਟ ਜਾਂ ਸੈਕਿੰਡ ਆਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐਸ ਵਿਚ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਖਾਣਾ ਆਦਿਕ ਖਵਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੀ ਦੋਸਤ ਬਣੇ ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਡਾ ਨਿਊ ਲਾਲ ਬਾਗ ਵਾਲਾ ਘਰ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਲਾਂਘਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਆਏ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਿਚ ਲੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਤੋਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਆਦਿਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੌਕ ਪਾਲਣ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਦਿਵਾਈ ਅਤੇ ਘਰ 'ਚ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਘੋੜਾ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵੀ ਵਿਕਸਤਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਰਥ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਖਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਕਰੀਏ। ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਛਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੇ

ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਉਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਘਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਘਰੇ ਬੁਲਾਣਗੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਛੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਘਰ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਖਾਣਾ ਪਰੋਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਆ ਗਿਆ।

ਜੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਸਬਕ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਾ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਵੱਧਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਾਨੂੰ ਸੰਤੁਲਨ ਕਰਨਾ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖੇਡਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤੁਲਨ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਲਈ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੰਤੁਲਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ। ਅਜਿਹਾ ਮੈਂ 1976 ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ 33 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਉਹ 250 ਗਜ਼ ਦਾ ਘਰ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ 500 ਗਜ਼ ਦਾ ਘਰ ਲੈਣਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਮਝਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ 250 ਗਜ਼ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੌਦੇ ਲਗਾ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 250 ਗਜ਼ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਫੀਅਟ ਅਤੇ ਅੰਬੈਸਡਰ ਹੀ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ 50 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਫੀਅਟ ਕਾਰ ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੀਂ ਫੀਅਟ ਕਾਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ 10 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਹੋ ਕੇ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਬਣਾ ਲਵਾਂ। ਪਿੰਡ

ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 1978 ਵਿਚ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਵੇਚ ਕੇ ਮੈਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ 53 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ 31 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ। ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣੀ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਦੋ ਤਨਖਾਹਾਂ ਸਨ। ਇਕ ਤਨਖਾਹ ਅਸੀਂ ਬਾਗ਼ ‘ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਗੱਲ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਤਕਲੀਫ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਨੇਕੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਪ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨੌਂ ਭੈਣ ਭਾਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੱਗ ਗਈ ਜੋ 231 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲ 200 ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਪਲਬਧੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਣਦੇ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਤੇ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਬਹੁਤ ਸੀ (clarity of thoughts)। ਜੇ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਇਕ ਚਾਚਾ ਜਾਂ ਤਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਤਾਇਆ ਜਾਂ ਚਾਚਾ ਜੀ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਤਾਇਆ ਜਾਂ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖਾ ਗਈ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ‘ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਕਦੇ ਅਫ਼ੋਰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਮੱਰਥਾ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵੀ ਇਸੇ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 1984-85 ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਕੂਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਜੋ ਕਿ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਰੱਖੜਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਨਾਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 1984-85 ਤੱਕ ਰੱਖੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਇਕ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਕਾਰ

ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਾਰਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਕਈ ਦੋਸਤ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਰੱਖੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਸਕੂਟਰ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਜੀਅ ਪੂਰੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਰੱਖੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੈਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਚੰਗੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਵਿਆਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੱਖੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਰੱਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਉਹੀ ਰੱਬ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਗ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ 1995-96 ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਭੈਣ ਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰੋ, ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਬਚਾਓ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਸਬਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਕਰਵਾਓ। ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਸਤਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹਲੀਮੀ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਬੱਚੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦੂਜੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਉਚਿੱਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਚਿੜਚੜਾਪਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਰ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹਿਮਾਚਲ ਵਾਲੇ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਰਨਾ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਕਿ ਦਸੂਹਾ ਪਾਸ ਹੈ, ਉਥੇ ਰੁਕੇ। ਮੈਂ ਗੱਡੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਬੋਰਡ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੱਡੀ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਨੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਬੋਰਡ ਤੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ? ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ ਉਹ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ

ਬੱਚੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਾਂ ਵੀ ਹੁਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਬੱਚੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਅੱਛੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੂੰ ਕੀ ਮੰਗਿਆ ਹੈ।” ਉਹ ਭੋਲਾ ਬੱਚਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਮੰਗਿਆ ਹੈ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਤਾਂ ਇਕ ਮੱਝ ਜਾਂ ਗਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੱਝਾਂ-ਗਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਸੂਮ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਜਾਂ ਗਾਵਾਂ ਦਾ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰੂਹ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਰੂਹ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਹ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਰ ਬਣੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਰ ਜੋ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰੇ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਜੇ ਇਹ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਬਣਾਏਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਕੱਟੇ-ਬੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਆ ਕਰਾਂਗੇ।” ਇਹ ਬੱਚਾ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੈਸਕੂਲਰ ਸਰਜਨ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵੱਲ ਤੋਰਨਾ ਹੈ। 1962 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਿਸ਼ੌਰੀਆ ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਗਿਆ। ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ, “ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰੂਸ ਵੀ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਲਤ ਹੋ। ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, (Imagination and determination) ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕਰਨ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਬੱਚੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿੰਨੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਟੌਮ ਹਾਪਕਿਨ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਇਕ-ਇਕ ਡਾਲਰ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਅੱਛੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੋਵੇ। ਹਾਪਕਿਨ ਪਹਿਲੇ ਸਮੈਸਟਰ ਵਿਚ ਹੀ ਫੇਲੂ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਕਾ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਦਿਲ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇਰੀ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਫੇਲੂ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੈ।” ਟੌਮ ਹਾਪਕਿਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ (aim) ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਮਾਪੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਅਮਰੀਕਨ ਜਨਰਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ:- 1995 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1998 ਤੱਕ ਮੈਂ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਟੋਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਸਟੋਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹੈਨਰੀ ਵਾਇਲਸ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਸੀ। ਹੈਨਰੀ ਵਾਇਲਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਦਾਨੀ ਪੁਰਖ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ 500 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਇਥੇ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਫੀਸ ਨਾ ਵਸੂਲੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਾਫੀ ਭੀੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗੋਰਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜੌਰਜ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ 40 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਸਟੋਰ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ ਜੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਆਦਿ ਖਰੀਦ ਕੇ ਪੀਂਦਾ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਇਕ 65 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹ ਬੰਦਾ ਜੌਰਜ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਬਰਫ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਟੋਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਘ ਮਾਣਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਫੌਜ ਦਾ ਮੇਜਰ ਜਨਰਲ ਰਿਟਾਇਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵਕਾਲਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸਾਹਮਣੇ ਜੂ ਵਿਚ ਚੌਕੀਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਕੋਲ ਕਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਲੈਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ

ਵਿਚੋਂ ਅਫ਼ਸਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨੇੜਤਾ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰ ਜਨਰਲ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਲੜਕਾ ਇੰਨਾਂ ਗਰੀਬ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਉਹ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਚੋਣ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਕਾਬਲੀਅਤ ਘੱਟ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸੌਖੇ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਅੱਛਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 2007 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣੋਗੇ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵੱਲ ਝੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ 2008 ਅਤੇ 2010 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਸੈਕਿੰਡ ਡਵੀਜ਼ਨ ਨਾਲ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ 2013 ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. ਕਰ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਫਸਟ ਡਵੀਜ਼ਨ ਆਈ।

ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਔਰਤ ਕੈਥੀ ਜੋ ਕਿ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਸੀ ਤੇ ਪਿਛਲੇ 15-20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। 47 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਲਾਅ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਲਾਅ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 47 ਸਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਡਿਗਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ 50 ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਸਹੇਲੀ ‘ਜਿਨੀ’ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਜਿਨੀ ਨੇ ਕੈਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਂਝ ਵੀ ਉਹ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਾਅ ਕਰ ਲਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ।

ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ। ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੱਧ ਗਿਆ।

2008 ਦੇ ਮਾਰਚ ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸਟੱਡੀ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪਟਿਆਲੇ ਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਡ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹੀ ਤਕਰੀਬਨ 200-250 ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰਿਟਾਇਰਡ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਰਮਨ ਗਰੋਵਰ ਸੀ। ਰਮਨ ਗਰੋਵਰ ਮੁਸਲਮਾਲ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਸੀ। ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਰਮਨ ਗਰੋਵਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਮੈਂ 2001 ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਮਨ ਗਰੋਵਰ 2005 ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਕਾਲੇਕਾ ਐੱਮ.ਏ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਆਏ ਹਨ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗਰੋਵਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਸਰ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਲਵੋਗੇ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਕੰਬਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚੰਗੇ-ਭਲੇ ਤਾਂ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਐੱਲ.ਐੱਲ.ਬੀ. ਜਾਇਨ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਐੱਲ.ਐੱਲ.ਬੀ. ਕਰ ਲਈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਹਾਈਕੋਰਟ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦਾ ਵਕੀਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ, ਕਾਲਾ ਕੋਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਮਨ ਗਰੋਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕਾਲੇ ਕੋਟ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾਂ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਕਲ ਸਾਹਮਣੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੱਦ-ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਕਦੇ ਵੀ ਜ਼ਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ

ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੇ ਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਉਠਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਨਹਾਉਣ-ਧੋਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਓ, ਸਾਈਕਲ-ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਕਾਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦਾ ਚਾਓ। ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦਾ ਚਾਓ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਚਾਓ ਅਤੇ ਮਲਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਇਨਸਾਨ ਦੁੱਖ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁੱਖ ਭਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

1972-73 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਮੈਂ ਬੁਖਾਰ ਕਰਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਭੱਖਦੀ ਜੀਵਨ ਚੰਗਿਆੜੀ' ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਰਤੱਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਕਾਫੀ ਉਮਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁਣ ਵੀ ਮੇਰੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਉੱਤੇ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹਾਂ ਆਦਿਕ ਲਈ ਉਚੇਚਾ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ, ਸਾਫ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ, ਜੁੱਤੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

17 ਸਤੰਬਰ 1965 ਨੂੰ ਹਿੰਦ-ਪਾਕਿ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਬਚਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਹੀ ਅੱਛਾ ਸਮਝਿਆ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵੱਧ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਤਕਰੀਬਨ 100 ਮਿੰਟ ਲੰਘ ਗਏ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਟੈਂਕ, ਮੱਦਦ ਲਈ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਿੱਠ ਦਿਖਾ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚੀ, ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਬਣੀ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ। 1987 ਵਿਚ ਕਾਰ ਗੰਭੀਰ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚੋਂ ਬਚਣ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਆਦਿਕ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵੱਧ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਹਰ ਪਲ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਕ ਮਾਰਚ 1970 ਨੂੰ ਮੈਂ ਫੌਜ ਤੋਂ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਕੋਟੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਅਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਰਨਾਲੇ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸਤਵੰਤ (ਸ਼ਹੀਦ) ਮਿਲਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਦੀ ਰਿਜ਼ੈਕਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਕੁਝ ਪਲ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਮੂਰਖ ਸੀ ਕਿ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਦੀ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੌਜ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਲੱਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ। ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਪਟਿਆਲਾ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ 10 ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਜਾਂ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕੱਪੜੇ ਝਾੜ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਵੀ ਇੰਨੇ ਹੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ।

ਮੈਂ ਪਟਿਆਲਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਟਿਆਲਾ, ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਓ ਉਥੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਫਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਅਡਜਸਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਫਤਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ।

ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਆਇਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਇਕ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਆਸ ਜਿਹੀ ਬੱਝ ਗਈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਵਾਂ। 9 ਜੁਲਾਈ 1970 ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਸੀ। ਮੈਂ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਦੋਸਤ ਅਨੂਪ ਢਿੱਲੋਂ ਨਾਲ ਕੱਟੀ।

ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਭਾਗਾਂ ਭਰਿਆ ਆਇਆ। ਸਵੇਰੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ

ਕੱਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਿਲੈਕਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ 28 ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਣਵਿਆਹਿਆ ਸੀ। ਫੌਜ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਏ ਪਰ 1965 ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਹ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪਿਛੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯਤੀਮ ਅਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਲੇਟ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਜੇ 30 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਵਾਂਗਾ ਤਾਂ 25-26 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ 35 ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਵੀ 30 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਲਈ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਾਹਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕਾਹਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਹੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਮੰਗਣਾ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਪਲਾਟ ਲੈਣ ਲਈ 1976-77 ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਹੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਕਰੀਬਨ 68 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਇਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ 1992 ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਡੀ.ਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਪਟਿਆਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਸੀ ਅਤੇ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਲਈ ਯੂ.ਪੀ.ਐੱਸ.ਸੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਲੈਕਟ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਂਮ ਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਖੁੰਝਾਉਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਜੀ ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੋਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਜਾਇਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਵਿੱਦਿਅਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। 2007 ਵਿਚ ਮੈਂ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਪਿਆ। ਉੱਚੀਆਂ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ 2008 ਤੋਂ 2013 ਤੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਦੋ ਐਮ.ਏ. ਕਰ ਲਈਆਂ। ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ 68-70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੰਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਨਾ ਹੀ ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ ਐਨਰੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ-ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਮੇਰੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਲੈ ਲਏ।

ਪੀਐੱਚ.ਡੀ ਐਨਰੋਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਾਰਚ 2014 ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਹਾਰਟ ਦਾ ਬਾਈਪਾਸ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਰੱਬੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਦਿੱਖ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਐਨਜੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “There is no fun putting five stents, ਪੰਜ ਸਟੈਂਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।” ਮੈਂ ਬੈਠ ਤੇ ਪਿਆ ਹੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਈਪਾਸ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਆਪਸ਼ਨ ਹੈ। 13 ਮਾਰਚ 2014 ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਤੰਬਰ 2014 ਤੱਕ ਮੈਂ ਗੌਲਫ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2014 ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਫਿਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਰਚ 2015 ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਿਆ। 2015 ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਹਰਨੀਆ ਦਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਟੈਸਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਸਗੋਂ ਉਮਰ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਅੱਗਾ ਸੰਵਾਰ ਸਕਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਰਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਵੱਡੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜੀਅ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਕੱਲੇ ਵੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਲੰਘਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ

ਹਾਂ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਈਏ ਅਤੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹੀਏ। ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਕਾਫੀ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਅੱਛਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਾਮਯਾਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਬਣਾਓ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੋਗੇ। "Believe you can and you're halfway there"-- Theodore Roosevelt. ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖੋਗੇ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਅੱਧਾ ਸਫ਼ਰ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੈਅ ਕਰ ਲਿਆ। ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਗਲਤੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਡਿਗੋਗੇ ਵੀ ਅਤੇ ਫੇਲ੍ਹ ਵੀ ਹੋਵੋਗੇ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਸੰਵਰਦੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਕੱਪੜੇ ਝਾੜ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ੇ ਵੱਲ ਤੁਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਤ ਅਵੱਸ਼ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਈਸ਼ਟ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਡਿੱਗਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਤੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਜੋਤਸ਼ੀ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜੇ ਬੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੀ ਹਨ। ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ, ਮੈਡੀਸਨ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਡੀ. ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਬਿਲਡਿੰਗ ਰੋਡ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਨ। ਉਹ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇਕ ਦਿਲ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਾਫੀ ਅੱਛੀ ਤਨਖਾਹ

ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਇਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸੁਪਰਡੰਟ ਸਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰ ਸੁਪਰਡੰਟ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਜੋੜ ਲੈਂਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡਾਲਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੀ ਉਹ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਉਹ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਲੋਕ ਖੁਦ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਲੋਕ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਬੋਝ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਤੂ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਟੌਮ ਹਾਪਕਿਨ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "losers fight, winners fly." ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਤੂ ਲੋਕ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸਭ ਪਾਠਕ ਵੀ ਹਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਵੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰੱਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ਿਕ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਇਜ਼ਤ ਮਾਣ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ:-

॥ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੁ ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ ॥ (ਅੰਗ 3)
ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੋ।

ਤੰਦਰੁਸਤ ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਵਿਆਹ

ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ 20 ਤੋਂ 50 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਤਕਰੀਬਨ 23-24 ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਵਿੱਦਿਆ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਛਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਲਵਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਸੌਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਜਵਾਨੀ, ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਤਿੰਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਘਾਤਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾਕੂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਡਾਕੂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਮਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਫੌਜ ਦਾ ਜਵਾਨ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੋਹਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ਸਗੋਂ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਹਾਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਪਾਹੀ ਸਰਹੱਦ ਉਤੇ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੌਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲਈ ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਵੀ ਕੱਟ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਿਉਣਾ ਵੀ ਸਫਲ ਸੀ ਅਤੇ ਮਰਨਾ ਵੀ ਸਫਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਕੰਮ-ਕਾਜ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਆਦਿਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 100 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦਾ ਅਸਰ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਮਰ ਤਕਰੀਬਨ 25 ਤੋਂ 30 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ ਜਿਹਨਾਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ

ਕੰਮਕਾਜ ਅੱਛੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 20 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਅਜਿਹਾ ਚਲਣ ਹੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਦਾਦੇ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਆਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਵੱਧਦੇ ਰੁਝਾਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਮਰ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਸਰਕ ਕੇ 30-35 ਸਾਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ 2019 ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ 30-35 ਸਾਲ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ 25 ਤੋਂ 30 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੋਣੇ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਫੀ ਬੱਚੇ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਐਮ.ਐਨ.ਸੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਿਆਹ ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਰਜ਼ਾ ਆਦਿਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਕੇ ਖਰਚੀਲੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ 1972 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਫੌਜ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ 6700 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਸੰਪੰਨ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 27 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਦ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕਾਫੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਈ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ, ਉਸ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਆਦਿਕ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਲਾਨਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ। ਬੱਚਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਦੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕੰਮ-ਕਾਜ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿਕ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੰਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਓ। ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਿੰਦਿਆ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਬੋਲੋ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਪਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਭੋਲੇ-ਭਾਅ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭਰਨਾ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਕੁਮੈਂਟ ਜਲਦੀ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬੌਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਖੇ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਖੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋਂ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬੌਸ ਕਿੱਧਰੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਦਫਤਰ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਮਾਂ ਵਾਧੂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਕੁਝ ਅੱਛੇ ਦਫਤਰ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਪੈਦਾ ਕਰੋ। ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਪਰਮੋਸ਼ਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰੋ। ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੈਰੀਅਰ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਰਹੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਵਾਹ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਗੇ। ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਈਡ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਮਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ/ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਓ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੱਸਦੇ ਰਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਫਸਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਛੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਿਠਾਓ ਅਤੇ ਚਾਹ ਆਦਿਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ, ਅਫਸਰ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੱਧੇਗੀ।

ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗ੍ਰਾਹਕ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਦੂਜੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਗੱਲਾਂ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਕਈ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਇੰਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਦਤਮੀਜ਼ ਵਪਾਰੀ ਹੋ।

ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣਾ ਹੈ। ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਵਰਤਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸੂਝ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਤੀ/ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ।

ਇਕੱਠੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਬਿਖਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਾਨਣ ਲਈ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਵਪਾਰੀ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਸੀ। ਕਈ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਅਤੇ ਡਾਇਨਿੰਗ ਰੂਮ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਨਸਾਨ 60-65 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਆਮਦਨ ਲਈ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਅਲੱਗ ਕੱਢ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣਾ ਅਲੱਗ ਮਕਾਨ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਾਨਣ। ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਦਲੇ ਰੁਝਾਨ ਕਰਕੇ ਉਮਰਾਂ ਕਾਫੀ ਲੰਮੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਕੈਰੀਅਰ ਹੈ। 70-80 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅੱਛੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ 60 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਰੱਖ ਲਈ। ਤਕਰੀਬਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਡਲ ਹੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਮੈਂ 67 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਭਾਰਤ (ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ) ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਛਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਸਾਲ ਬੱਚੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਅੱਛਾ ਮਾਡਲ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਉੱਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸੌਖਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਧਰਮ

ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਹੀ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ, ਜੈਨ, ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਚਾਰ ਧਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਚਾਰ ਧਰਮ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀ, ਇਸਾਈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਮੱਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਇਰਾਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮੋਕਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਰੱਬ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਚਾਈ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਧਰਮ ਦੂਜੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਪਹੁੰਚਣਾ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਛਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਰੱਬੀ ਇਨਸਾਨ, ਸੰਤ, ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਅਤੇ ਪੀਰ-ਪੈਗੰਬਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਭੇਜੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਵਿਗਸਿਆ ਹੋਇਆ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਮ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਸਿਵਾਏ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਜਿਸ ਵਿਚ 1604 ਵਿਚ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,

॥ ਪੋਥੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ ॥ (ਅੰਗ 1226)

ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ 1708 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾਰੱਦੀ ਸੌਂਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ’ ਮੰਨਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਗਿਆਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਬੁੱਧ ਧਰਮ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ 700 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਤਵੱਜੋਂ ਨਾਲ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਕੁਝ ਮੋਢੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਉਸ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ-ਸੁੱਖੇ ਸਿੱਖ ਬਣੇ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਛੱਕੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹੁਕਮਾਂ, “ਪੂਜਾ ਅਕਾਲ ਕੀ ਪਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਕਾ ਦੀਦਾਰ ਖਾਲਸੇ ਕਾ” ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਉਣਾ ਪਰ ਜੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਸੰਤ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

॥ ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਇਹ ਸਰਬਸਾਂਝੀ ਬਾਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

॥ ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ (1469-1539) ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਸੋਚਦੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਬੋਝ ਬਣੀ ਬੈਠੇ ਹੋ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਜਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰੀਤੀਆਂ, ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਡਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਨੇਕੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹਲ ਵਾਹਿਆ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਲੀਮੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

॥ ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ ਸਰਮੁ ਪਾਣੀ ਤਨੁ ਖੇਤੁ ॥

॥ ਨਾਮੁ ਬੀਜੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ ॥

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹਾਲੀ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੇਤ। ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਪ ਕੱਢ ਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਫ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੀਜ ਪੁੰਗਰੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਉਤੇ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਹਲੀਮੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੂਹ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਚਾਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ ਦੀ। ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਰੱਬ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਦਮੈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸਗੋਂ ਹਲੀਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ :

॥ ਗਰੀਬੀ ਗਦਾ ਹਮਾਰੀ ॥ ਖੰਨਾ ਸਗਲ ਰੇਨੁ ਛਾਰੀ ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ।

॥ ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਵੈ ॥

ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਨਾਲ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਾਹੇ ਜਲਾਲ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ,

॥ ਇਨ ਹੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੈਂ ਨਹੀ ਮੋਸੇ ਗਰੀਬ ਕਰੋਰ ਪਰੇ ॥

ਸੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਰਸਤਾ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰੀਏ:

॥ ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥

॥ ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥ (ਅੰਗ 141)

ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

॥ ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ ਪਰ ਧਨੁ ਲਿਆਵੈ ॥

॥ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਪਹਿ ਆਨਿ ਲੁਟਾਵੈ ॥

॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥

॥ ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਝੂਠੇ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫੌਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। 1675 ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੀ ਕੌਮ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 1699 ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 30 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਬਖਸ਼ੀ,

॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਸਭ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਵੀ ਸਭ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜੋ ਫਤਹਿ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਫਤਹਿ ਦੀ ਹਉਮੈ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਕੋਈ ਸਥਾਨਿਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਮੁੱਚੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸਰਬ-ਸਾਂਝਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਡਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਆਤਮਿਕ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਗਤ ਪਾਛੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰੀਤੀ ਚਲਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਉਚ-ਨੀਚ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦਾ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜਲਾਲੂਦੀਨ ਰਾਜਾ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛੱਕਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਨ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਰੋਸ ਵੱਜੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਬਲੀਦਾਨ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਸਿਰਫ 12 ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ 200 ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਚੋਂ ਛੁਡਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਿੰਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਟ

ਪੈਂਟ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅੱਛੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਅਤੇ ਅਫਸਰ ਬਣੇ। ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਉਹ ਸਨ ਜ਼ਬਰੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ। ਪਿਛਲਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਬੋਧੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਧਰਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਭੌਤਿਕਵਾਦ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਹਨ ਉਥੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਕ ਸੰਗਠਨ ਖਾਲਸਾ ਏਡ ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਨੀ ਸ. ਰਵੀ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਆਈ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਹੰਢਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੰਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਸ ਬੰਬਾਰਡਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸ ਲਾਡਲੀ ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਭੁੱਖੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਬੇਆਸਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੇਰਲਾ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਾ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੇਰਲਾ ਵਿਚ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਨ, ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ, “ਮੌਤ ਬਣ ਕੇ ਪਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਡੁਬੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰ ਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਜੋ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੀਆਂ ਉਥੇ ਉਹ ਕਾਰਜ ਖਾਲਸਾ ਏਡ ਨਾਮਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤੇ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ‘ਚੋਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮੁਆਫੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ

ਜਿਵੇਂ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਮੁਆਫੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ:

॥ ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦਾ ਦਯਾ ਛਿਮਾ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥

॥ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਹਿਬੋ ਹੈਬੋ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤਿ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)

ਮਨੁੱਖ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:

॥ ਭੁਲਣ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰੁ ॥

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹੀ ਭੁਲਣਹਾਰੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਮ ਜੀਵ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਕਰਮ ਅਤੇ ਬਚਨ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਹੀ ਗਲਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਭੁੱਲਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਭੁੱਲਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਭੁੱਲਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਚੁੱਭਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਭੁੱਲ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਧੱਕਾ ਚਾਹੇ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਕਰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬੇਚੈਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

॥ ਨਰ ਅਚੇਤ ਪਾਪ ਤੇ ਡਰੁ ਰੇ ॥

ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਅਚੇਤ ਪਾਪ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਚਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੈਅ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁੱਲਾਂ ਚਾਹੇ ਅਸੀਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨੈਗੇਟਿਵ ਐਂਟਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਅੱਛੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁੰਨ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਹੇਠਾਂ ਡੇਗ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪਾਪਾਂ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਜਿਹੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ

ਦਾ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ 'ਮੁਆਫ਼ੀ'। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਰੂਹ ਉੱਚੀ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੱਦ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਿੱਜੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹਲਕਾ-ਫੁਲਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਲਕਾ-ਫੁਲਕਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਲਕਾ-ਫੁਲਕਾ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਚੰਗੀ ਸੋਚ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਭੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਦੱਬਿਆ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਲਈ, ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

॥ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਕਰਹਿ ਆਹਾਰੁ ॥

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋੜ ਤੋਂ ਹੀ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਫਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਝੂਠੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਪ ਦਾ ਬਸਤਾ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਭਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਪਾਪ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਬੋਝ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਾਂ ਧੀ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਕਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਸੂਰ ਵਾਂਗ ਚੁੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਵਾਰ ਰੋਸੇ-ਗਿਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨਸਾਨ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਈ ਵਾਰ ਗੱਲ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਟੱਪ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਬਦਲੇ ਦੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਰੋਗੀ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਰੋਹ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਇਨਸਾਨ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ

ਲਈ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

॥ ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹੰਢਾਇ ॥

॥ ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥

(ਸਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ)।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ (ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ) 1926 ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰੀ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਹੌਲਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ (ਸ.ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ) ਪਾਸ ਰਿਕਰੂਟਿੰਗ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਫ਼ਸਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣਾ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਹੌਲਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਠਾਣ ਲਈ ਕਿ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਇਕ ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣ ਘੋੜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਘੋੜਿਆਂ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਅਫ਼ਸਰ ਕੈਂਡੀਡੇਟਾਂ ਨੇ ਖੂਹ ਨਾਮੀ ਟੋਏ ਪਾਰ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਘੋੜੇ ਟੋਏ ਦੀ ਦੂਰੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਥੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਘੋੜਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਟੋਏ ਉੱਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਘੋੜੇ ਨੇ ਟੋਏ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਟੋਏ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਗਏ। ਘੋੜੇ ਦੀ ਗਰਦਨ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਘੋੜਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਸੱਜੀ ਟੰਗ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਲਸਤਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝਲਣਾ ਪਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਸ ਹੌਲਦਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸਾ/ਨਫ਼ਰਤ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਅਫ਼ਸਰ ਬਣ ਕੇ 1928 ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਦਲੀ ਤੋਪਖਾਨਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਹੋ ਗਈ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੌਲਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਹੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੌਲਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ (ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ) ਪਾਸ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਗਏ। ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ। ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹੌਲਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਜੇ ਕਿੱਧਰੇ ਹੋਰ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ

ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕੋਈ ਰੋਸਾ-ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਲਿਸਟ ਬਣਾ ਲਓ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿਹਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ। ਇਹ ਮੁਆਫ਼ੀ ਹੋਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲੋਂ ਅਤੇ ਦਿੱਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੀ ਲਿਸਟ ਜ਼ੀਰੋ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹਲਕੇ-ਫੁਲਕੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ।

ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੁਝ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਜਾਓ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹਲਕਾ-ਫੁਲਕਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁਕਰ ਵੀ ਜੋੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਕਸਰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜਾਂ ਹੋ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭੈਣ-ਭਾਈ, ਬੱਚੇ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਦੋਸਤ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁਝ ਅੱਛਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੈਲ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ‘ਤੇ ਚਿੱਚੜੀ ਵਾਂਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਬਚਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਛਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਜੋੜ ਦਿਓ। ਕਿਸੇ ਭੈਣ ਭਾਈ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਬੰਧੀ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਚਿੱਠੀ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਵਾਜਬ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਸਬੰਧੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੋ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਹੋਵੇ ਰੱਬ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮੈਲ ਵੀ ਲੱਥ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੀ ਇਕੱਲੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਵੋਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਕੱਲਾ ਬੋਲ ਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਸ਼ੁਕਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਰੱਬ ਜੀ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀਆਂ ਜਾਨ ਲੇਵਾ

ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਰੱਬ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਛੇ ਘਰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਿੱਤੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਜੋ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਨ ਪਾਪਾਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਅਮੀਰੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਆਫ਼ੀ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵੀ ਅੱਛਾ ਅਤੇ ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਗੁਣ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਆਫ਼ੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹੀ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਵੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਅਤੇ ਡਰ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰੂਹ ਦੇ ਪਾਪ ਖੁੱਲ ਕੇ ਉਹ ਸਾਫ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਇਸ਼ਟ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਜਾਗਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰਯੇ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਚੁ ਕਹੋਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ ॥

ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਰੂਹ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਘਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ਬਲਕਿ ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਓ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ ॥

ਅਥਵਾ

ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਆਨੰਦ ॥

ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦੁ ॥

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਸਹੀ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹੀ ਇਨਸਾਨ ਰੱਬ ਰੂਪੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ,

॥ ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ ॥

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ

ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮਾਪ-ਦੰਡ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ 25-30 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀਏ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਗੁਰਮੀਤ ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। 7 ਅਕਤੂਬਰ 1992 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਛੋਟੀ (19 ਅਤੇ 17 ਸਾਲ) ਹੈ। ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਾਲ ਕੱਢ ਲਓ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।” ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੱਛੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਿਕਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਤਵੱਜੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਸਰਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਨ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਲੱਗ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 1993 ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕੋ ਘਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਭਾਰਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਛੱਡ ਕੇ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। 17 ਮਈ 1998 ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਜਦੋਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਪਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੋ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਮੀਤ ਆਪਣੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ਹਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1998 ਨੂੰ

ਐਪਲਟਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ। 19 ਮਈ 1998 ਨੂੰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਐਪਲਟਨ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਵਟਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਹੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੈਸਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕਾਰੋਬਾਰ ਆਪਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਹੋ।” ਉਸ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੰਭਾਲ ਲਏ।

ਸਾਡੀਆਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ 30 ਜੁਲਾਈ 1998 ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅਸੀਂ 10 ਜੂਨ 1998 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਪਰਤਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚੀ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬੱਚਾ ਗੁਰਮੀਤ, ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਐਪਲਟਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਦੋਵੇਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਡੀਸਨ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਵੀ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਛੁੱਟੀਆਂ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੀਤ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੀ ਆਪਾਂ 5-10 ਸਾਲ ਹੋਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਆਪਾਂ ਕਿੰਨੇ ਅਮੀਰ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਹਾਂ। ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਸੰਦ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਛਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਡੈਡੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਦੋਸਤ ਤੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜੀ ਲੜਕੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ, ਹਾਂ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੌਕੀ ਹੀ ਬੈਠਣਾ ਹੈ।” ਗੁਰਮੀਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਲੜਕੀ ਲੱਭ ਲੈਣਾ। 1998 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। 26 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮੀਤ ਦਾ ਮੰਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰਮੀਤ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ, ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਨ ਉਪਰੰਤ 27 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮੀਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਡਾਕਟਰ ਲੜਕੀ ਗੁਨਮੀਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੱਲ ਸੀ। ਪਰ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਅੱਛੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਡਾਕਟਰ ਲੜਕੀ ਹੀ ਮਿਲ ਗਈ।

ਇਹ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਲਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵੱਧ ਰਹੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਈ ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਤਕਰੀਬਨ 45 ਕੁ ਸਾਲ ਵਿਚ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕੱਲੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ

ਜੱਟ ਡਾਕਟਰ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਕਰਵਾਏ ਹੀ ਪਰ ਉਹ ਜੱਟ ਅਮੀਰ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ 1974 ਵਿਚ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਸਿਲੈਕਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਬੈਚ ਵਿਚ 9 ਅਫਸਰ ਸਿਲੈਕਟ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋ ਫੌਜੀ, ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਅਤੇ ਪੰਜ ਜਨਰਲ ਕੈਟੇਗਰੀ। ਪੰਜ ਜਨਰਲ ਕੈਟੇਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲੜਕੀ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਸੀ। ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, ਸਰ ਤੁਸੀਂ ਖੱਤਰੀ ਹੋ ਜਾਂ ਅਰੋੜੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਜੱਟ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜੱਟ ਲੱਗਦੇ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੱਟ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਜੱਟ ਖਰਬੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਕਸਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਕੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਬਾਪ-ਦਾਦਾ ਅਫਸਰ ਸਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਹੇ ਹੋ ਜਾਂ ਕੁਆਰੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਾਪ ਹਾਂ। ਕਾਫੀ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੁੱਭਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਲੜਕੀ ਸਿਆਣੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਅਫਸਰ ਲੜਕਾ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਆਣੀ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਹੀ ਸਾਥੀ ਅਫਸਰ ਲੱਭ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਇਕੱਠੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸੌਖ ਰਹੇਗੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗਾਇਡੈਂਸ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹੋ-ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰਾਏ ਪੁੱਛੀ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਹੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸੋਨਾ ਪਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਘੱਟ। ਜਿਹਨਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣ-ਔਗੁਣ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਰਸੋਈ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਮੈਂ ਕਈਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਕੱਠ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਦ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਣਾ ਵੀ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਕਿਥੇ ਗਏ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਗਏ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਡਜਸਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਔਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ-ਵਿਆਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਾਫੀ ਸਾਲ ਹੋਏ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ। ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੜਕੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮਕਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਜ਼ੇ ਆਦਿਕ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਗੋਂ ਉਪਲਬਧ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਦੱਸਣੇ ਮੁਨਾਸਿਬ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾ ਦੁਆਓ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਚਾਅ-ਮਲਾਰ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਖਰਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਬਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹਾਂ ਆਦਿਕ ਤੇ ਇੰਨਾ ਵੱਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਵੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੱਸਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਇਕਦਮ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਭਵਿੱਖ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਖਤਮ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਓ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰੋ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਵਾਉਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਖਾਣਾ ਖੁਆ ਕੇ ਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਲਕੁਲ ਮਿਣ-ਤੋਲ ਕੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਵਿਚ ਉਹ ਫੋਟੋਆਂ ਲਗਾਓ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਵੀ ਹੋਣ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਲਿਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ

ਦੋਸਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਦੋਸਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਅਮੀਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸਤ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਆਦਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋਸਤੀ ਵੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੋਨਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸੁੱਖ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੋ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੋਸਤੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ, ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਖੇਡਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਆਦਿ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਫਲ, ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਰਨ ਮਰਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਵਾਈ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੈ। ਨਾਨਕੇ ਵਿਚ ਮਾਮਾ ਅਤੇ ਨਾਨੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ

ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਈ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ 1956 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਦਾਜ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਵਾਰਸ ਲੜਕਾ ਜਾਂ ਲੜਕੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਵਾਈ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਫੁੱਫੜ ਵੀ ਉਸੇ ਘਰ ਦਾ ਜਵਾਈ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਫੁੱਫੜ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਵਾਈ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਪੈਣ ਤੇ ਜਵਾਈ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇ ਫਿੱਕੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੜਕੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਵਕੀਲਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਖੂਨ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਦੋਸਤੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗਲੀ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖੇਡ ਕੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤੱਕ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਪੜਾਅ ਹਨ:— ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ, ਮਿਲਣਾ-ਜੁਲਣਾ, ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਅਤੇ ਯਾਰੀ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਪਾਉਣ ਤੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿੱਭਦੀ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਕੀ ਹਨ, ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸੁੱਖ। ਜੇ ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਸਵਾਰਥ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਸਤੀ ਟਿਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋਸਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਰੀਬ, ਉਹ ਦੋਸਤੀ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਮਝ, ਪਿਆਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇਤਬਾਰ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੋਸਤੀ ਯਾਰੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਤਾਰੀਓਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ‘ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬਹਾਰਾਂ।’ ਯਾਰ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵੀ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੱਛਾ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਲੋਕ ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਉਚ-ਨੀਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਖਣ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੁਦਾਮਾ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ। ਦੋਸਤੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਦੋਸਤ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਛਾ ਦੋਸਤ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਛਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਯੋਗ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਛਾ ਦੋਸਤ, ਦੋਸਤ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣਾ ਜਿੰਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਪਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਵਿਚ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੋਸਤ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਸਲ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਦਾਦੇ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਮਾਮੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾ ਦੋਸਤ ਆਦਿਕ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਸੰਭਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸਟੇਟਸ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਅੱਠ ਭੈਣ ਭਾਈ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲੇ-ਸਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦਾ 1950 ਦਾ ਦੋਸਤ ਅਨੂਪਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ 2003 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਅਟੈਂਡ ਕੀਤੇ। ਦੂਜਾ ਦੋਸਤ 1956 ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਗਲਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹੇ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ। 1979 ਤੋਂ 1992 ਤੱਕ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਬਾਗ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਇਕ ਪੈਸੇ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਪਿਆਰ ਹੀ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਦੋਸਤੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐੱਸ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਦੋਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ (1880-1947) ਦੇ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ ਸਾਹਿਬ (1892-1985) ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ. ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ

(ਰਿਟਾ.) ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ 97 ਸਾਲ ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੋਸਤੀ ਤਕਰੀਬਨ 115 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। 1909 ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਰੋਨੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉੱਧਰ ਸ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪੱਕੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ। 1928 ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਰਮੀ ਅਫਸਰ ਬਣ ਗਏ। 1930-1935 ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਨਾਮੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਯੁਵਰਾਜ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਸਟੇਟ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਸੀ। ਸ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਇਕ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਅਫਸਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਫਰਜ਼। ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨ ਰਾਹੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕੈਰੀਅਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ੋਖਿਮ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਗਲਾ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਗਲਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਐੱਮ.ਐੱਲ.ਏ ਅਤੇ ਐੱਮ.ਪੀ. ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨੇੜਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਗਲਾ ਅਤੇ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਗਲਾ ਦੋਵੇਂ ਸਿਵਿਲ ਜੇਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਧਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਸਰਵਿੰਗ ਅਫਸਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜੇਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਆਦਿਕ ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਣਾ। ਇਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਛੇ ਦੋਸਤ ਹੋਣੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਦੋਸਤੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੁਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਵੀ

ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਛੇ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 1983-84 ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਲੈਣ ਸਬੰਧੀ ਰਿਟ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਗਲਾ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਖਰਚਾ ਆਏਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਰ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਕੇਸ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛੇ-ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਸਟੈਨੋ, ਵਕੀਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਦਰਦ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਨਕੇ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਸਨ। ਬਠਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਲੜਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ (1200 ਬਿੱਘੇ) ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਬਾਣੀਆ ਸੀ, ਜੋ ਬਠਿੰਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਾਨਾ ਜੀ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਯਾਰਾ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਹੈ। ਬਹੁਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਫੀਮ ਆਦਿਕ ਖਾਣ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਅਫੀਮ ਵਿਚ ਖੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਰਹੋ, ਇਹ ਫਿਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ।” ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਕਾਕਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਵਪਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਸੰਭਾਲੀ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਬਣੇ।

ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਬੁੱਤ ਮਾਲ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਪਿੰਡ ਬਰਨਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।) ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਭ-ਚਿੰਤਕ ਸਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲਹਿਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਠ ਖੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ

ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਰੱਖੇ। ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਅਤੇ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅੱਛੇ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਸੁਹਾਂਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਰਈਸ ਜਿੰਮੀਂਦਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤ 1933 ਵਿਚ ਧੂਰੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਸ.ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਬਸ ਇਕੱਲੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਹੀ ਫਿਕਰ ਹੈ। ਕਿੱਧਰੇ ਮੇਰੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਸ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਾਂ ਇਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ” ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਿਣਕ ਨਾ ਲੱਗੇ (ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਅਫਸਰ ਵੀ ਬਣੇ ਅਤੇ ਡੀ.ਸੀ. ਸ਼ਿਮਲਾ ਵੀ ਰਹੇ)। 1935 ਵਿਚ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਝੱਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤਕਰੀਬਨ ਇਹਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਦਰਦ। ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਦੋਸਤ ਬਣਨ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣ।

ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ

ਦਸੰਬਰ 1994 ਤੋਂ ਫਰਵਰੀ 1998 ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਟੋਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਇਹ ਸਟੋਰ ਡਰੇਕ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈਨਰੀ ਵਿਲਾਸ ਜੂ ਸੀ। ਅੱਧਾ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਉਤੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਥੇ 42000 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ 8000 ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੌਕਤ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਗੁਰਮੀਤ ਅਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ।

ਇਕ 36-37 ਸਾਲ ਦਾ ਇਟਾਲੀਅਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਸਾਡਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਟੋਨੀ ਵੀਨਕੁਇੰਤਰੋ ਸੀ। ਟੋਨੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਵੀਨਕੁਇੰਤਰੋ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਨਾਮ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕਾਲੇਕਾ ਹੈ। ਟੋਨੀ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਜਿਹਾ ਆਟੋ ਸਾਈਕਲ ਸੀ, ਜੋ ਕਾਫੀ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸੀ। ਟੋਨੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸਟੋਰ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਟੋਨੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਕੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ। ਟੋਨੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਇਹੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁਣ ਸਮਝਾ ਦਿਓ ਜੋ ਇਕ ਅੱਧੇ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਟੋਨੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “Create your own water, have your own church, speak your own language, celebrate your own festivals and remain happy.” ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਮੰਦਿਰ-ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਨਾਓ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਰਹੋ।

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗੁਜਰਾਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੰਜਾਬੀ। ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 8 ਲੱਖ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 5 ਲੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੰਦਿਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਡਾਂਡੀਆ ਆਦਿਕ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ

ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਲੋਹੜੀ, ਵਿਸਾਖੀ ਅਤੇ ਦੀਵਾਲੀ ਤਿਉਹਾਰ ਆਦਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਭੰਗੜਾ ਆਦਿਕ ਪਾ ਕੇ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮਿਡਵੈਸਟ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਚ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਮਿਲਵਾਕੀ, ਮੈਡੀਸਨ ਅਤੇ ਐਪਲਟਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਢੋਲ ਆਦਿਕ ਵਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੱਭਰੂ ਭੰਗੜਾ ਆਦਿਕ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਗਿੱਧਾ ਆਦਿਕ ਪਾ ਕੇ ਰੌਣਕ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਆਦਿਕ ਲਈ ਅੱਛਾ ਲੜਕਾ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਤਸੰਗਤ ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਓ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੂੰ ਮਹਿਖਾਨੇ ਜਾ ਕੇ ਆਰਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਹਿਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਹਾਣੀ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪਿਆਰਾ, ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਣ ਪਿਆਰਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਅਮੀਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਮੀਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੇਕ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਰ ਡਾਕੂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚੋਰ ਡਾਕੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਮ ਵਾਲਾ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਦੋਸਤ ਉਥੇ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਣਗੇ ਅਰਥਾਤ ਸਾਡਾ ਪਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ। ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮਾਪਦੰਡ

ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸੂਝ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਕਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਨਸਾਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਪੈਸੇ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ। ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਮੌਕਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਏ ਹੋਏ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਥਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ (ਇਨਵੈਸਟ) ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ 20 ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 70 ਸਾਲ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਵੀ ਖੱਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਕਰੀਬਨ 60-65 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਵਿਆਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ।

1. ਤਰੱਕੀ ਮਾਪਣ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ/ਦੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਕੀ ਸੀ, ਕੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਕੀ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ 65 ਸਾਲ ਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਹੈ।
2. ਕੀ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਹਨ। ਕੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਹਨ।
3. ਕੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਜ਼ਤਦਾਰ ਹਨ।
4. ਕੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

5. ਕੀ ਦੋਸਤਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਮੈਂ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਅਸੂਲਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਰ ਰਿਹਾ / ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਜੇਕਰ ਉੱਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਭਰਤੀ ਹੀ ਕਲਰਕ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸੁਪਡੰਟ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਵਪਾਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵਪਾਰੀ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਵੀ ਲਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿਚ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮੈਂ ਐੱਮ.ਏ. ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਕਾਰਨ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਲੈ ਕੇ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। 1971 ਵਿਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣ ਕੇ 1972 ਵਿਚ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਸਿਲੈਕਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਤੌਰ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ 2001 ਵਿਚ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚਾਂ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਬੱਚਾ ਜੋ ਮੇਰੀ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਨਲਾਇਕ ਸੀ, ਉਹ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ. ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਲਾਣਾ ਦੋਸਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਮੇਜਰ ਜਰਨਲ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਮੈਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਉਸ ਦੋਸਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨੋਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ

ਕਦੇ ਅਵੇਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਟਲਿਆ ਹਾਂ। ਸਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਮਿਆਰ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਮਿਆਰ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਮਿਆਰ ਸੱਚ, ਨੇਕੀ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਸ਼ੱਕਤ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ 1963 ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਜਾਇਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਪਰ 1976 ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

1. ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੱਕ ਡੀ.ਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਦਾ ਰੈਂਕ।
2. ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ 500 ਗਜ਼ ਦਾ ਮਕਾਨ।
3. 50 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਫੀਅਟ ਕਾਰ ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵੇਲੇ ਨਵੀਂ ਫੀਅਟ ਕਾਰ।
4. 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ।
5. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵੇਲੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਕਦ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਣ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤਕਰੀਬਨ 6-7 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲੱਗਣ ਸਾਰ 1977 ਵਿਚ ਪਲਾਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਸਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। 70 ਰੁਪਏ ਗਜ਼ ਵਾਲਾ ਪਲਾਟ 50 ਰੁਪਏ ਗਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨੌਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨਗਦ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਫੜ ਕੇ 270 ਗਜ਼ ਦਾ ਪਲਾਟ ਰਘੁਬੀਰ ਨਗਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਲੈ ਲਿਆ। 1979 ਵਿਚ ਨਿਊ ਲਾਲ ਬਾਗ ਕਲੋਨੀ ਕੱਟੀ, ਜੋ 99 ਸਾਲਾ ਪਲਾਟ ਸਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 99 ਸਾਲਾ ਪਲਾਟ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਇਹ ਅੱਧੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵਿਕ ਰਹੇ ਸਨ। 1979 ਵਿਚ ਮੈਂ 50 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਗਜ਼ ਲਿਆ ਪਲਾਟ 200 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਗਜ਼ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 500 ਗਜ਼ ਦਾ ਪਲਾਟ 100 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਗਜ਼ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਸੋ ਮੇਰੀ 500 ਗਜ਼ ਮਕਾਨ ਵਾਲੀ ਲੋੜ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। 1975 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੁਗਾਲ 10 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ 1978 ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਜੋ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਸੀ, ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ 53 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ 31 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬਾਗ਼ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਗਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਸਾਡੀਆਂ ਦੋ ਤਨਖਾਹਾਂ ਸਨ। ਇਕ ਪੂਰੀ ਤਨਖਾਹ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਸੀ। 1985 ਵਿਚ ਮੈਂ ਲੋਨ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਫੀਅਟ ਕਾਰ ਲੈ ਲਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਉਮਰ 43 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ 1980 ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਏ.ਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਬਣਿਆ ਅਤੇ 1990 ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਡੀ.ਈ.ਟੀ.ਸੀ ਬਣ ਗਿਆ। 1998 ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਤੀਜੀ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਤੌਰ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੈ।

ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਹੋਰ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਸੰਪੰਨ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਅਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇੰਨਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਿੰਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਕੂਨ, ਸਬਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਤੋਲ-ਮਿਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ।

ਸਲਾਹ

ਸਲਾਹ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲ ਆਦਿਕ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ, ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਲਾਹਕਾਰ ਚੁਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਥਾਂ ਸੈਕਟਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਇਕੱਲਾ, ਦੋ ਗਿਆਰਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਸਵਾਸਪੂਰਨ ਸਲਾਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਅਤੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਕਈ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਫਿਰ ਭੈਣ-ਭਾਈਆਂ ਵੱਲ ਅਤੇ ਜੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਤੱਕ ਸਲਾਹ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਲਾਹ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਤਕਰੀਬਨ 13-14 ਸਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਨ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਲਾਹ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਕਿਸੇ ਅਮਰੀਕਨ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਜਾਂ ਬਿੱਲੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਗੁਆਂਢੀ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਲਾਹ ਤੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੋ ਐਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜਣੇਪਾ ਕਿੱਥੇ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਣੇਪਾ ਪੇਕੇ ਹੀ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਵੀ ਮੇਰੇ

ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੰਗਣੇ ਅਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਸੀ ਸਲਾਹ ਰਾਹੀਂ ਹੱਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਦਾ ਅੱਛੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਫੈਸਲੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਲਾਹ, ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਲਾਹ ਵੋਲੰਟਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਹੀ ਉਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ। ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਵੱਸ਼ ਯਾਦ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਲਵੇ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨੀ ਹੀ ਜਾਵੇ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਠੀਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਵੀ। ਮੰਨਣਾ ਜਾਂ ਨਾਂ ਮੰਨਣਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੀ ਫੀਡ ਬੈਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਫੀਡ ਬੈਕਾਂ ਨਾਲ ਤੋਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਵੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਔਖੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ।

ਸਲਾਹ ਲੈਣਾ:- ਸੂਝਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਰਫੈਕਟ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਗਏ ਹੋ। ਸੂਝਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਲਾਹ ਲਈ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਕਦੇ ਇਉਂ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲਓ ਅਤੇ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 50-100 ਮੀਲ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨੀਂ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨੀ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅੱਛੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਲਾਹ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਉਹਲਾ ਰੱਖੇ ਦੱਸ ਦੇਵੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲੁਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸਲਾਹ ਦਾ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਅਣ-ਲੋੜੀਂਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। 1965-66 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਅੰਬਾਲੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1966 ਵਿਚ ਡੀ.ਸੀ. ਅੰਬਾਲਾ ਆਫਿਸ ਨੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ 200-250 ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉੱਧਰ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੱਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ (ਚਾਚਾ ਜੀ ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਸਾਲਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ)। ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਰੂਪਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਭੈਣ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸੀ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਫੌਜ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਵਿਚ ਘਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮਾਸੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੀ ਕਰਾਵਾਂ।” ਮਾਸੀ ਜੀ ਸੂਝਵਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫਾਦਾਰ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, “ਕਾਕਾ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋ ਚਾਰ-ਸਾਲ ਮੱਦਦ ਕਰ ਲੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।”

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 29 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸੰਸਕਾਰੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਰੱਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਤਕਰੀਬਨ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਸੁੱਖ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਮਾਸੀ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮੰਨਣ ਦਾ ਹੀ ਫਲਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸੁੱਖਮਈ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਉਮਰ ਅਨੁਸਾਰ

ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਵਨਸਾਥੀ ਜਾਂ ਜੀਵਨਸਾਥਣ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚੱਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇ ਮੈਂ ਮਾਸੀ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇੰਨੇ ਸਾਲ ਜਿਉਂਦਾ ਵੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਅੱਛੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪੜਦਾਦਾ ਸ. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਯੋਗ ਅਫਸਰ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (1872-1900) ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਘੋੜਸਵਾਰ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਲੜਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਾਂ। ” ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਲੈ ਆਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਿੰਜੌਰ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ‘ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਬੈਠੇ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੀਨਾ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੇਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅੱਜ ਤੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਸਟੇਟ ਬਚਾ ਲਈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੈਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ 1890 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੁਗਾਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਸ. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ 10 ਸਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਵੀ 20 ਦੇ ਸਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ 28 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ 1900 ਈ. ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯੁਵਰਾਜ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਫਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 1909 ਤੱਕ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ 28 ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ

ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏ.ਡੀ.ਸੀ. ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਏ.ਡੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਕੋਰੋਨੇਸ਼ਨ ਤੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਜੋ ਕੋਰੋਨੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਨ। ਤਕਰੀਬਨ 10 ਦਿਨ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਸ਼ਿਮਲਾ ਤੱਕ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਕਈ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਟਿਆਲਾ ਸਟੇਟ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹੈ। ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ 50-60 ਚੰਗੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗਿਫਟ ਜਾਂ ਭੇਟਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਸੀ। ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਈਆ ਗਿਫਟ ਵਜੋਂ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਛੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਟਿਆਲਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਾਰਚ 1938 ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਲ ਵਸੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਯੁਵਰਾਜ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਜਾ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੈਪਟਨ) ਕੋਲ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਤਕਰੀਬਨ 1935-36 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ 6 ਮਹੀਨੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਯੁਵਰਾਜ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ, ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਫੌਜੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਘਰ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯੁਵਰਾਜ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਯੁਵਰਾਜ ਕੋਲ ਪੁਰਾਣੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਆਏ। ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਥਰੂ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੈ। ਯੁਵਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ

ਕੋਲ ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਤ ਲੈ ਕੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਣਗੇ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ। ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਪੰਜ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਏ ਤੇ ਯੁਵਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਤ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯੁਵਰਾਜ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਹਰ ਇਕ ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਬੁੜਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁੱਖੀ ਬੁੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਬੁੜੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ, “ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਜ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ ਔਰ ਅਪਨੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਤ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈ।” ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਥਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਤ ਆ ਗਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਥਾਲ ਉੱਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਤ ਆਏ ਸਨ। 10 ਕੁ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਯੁਵਰਾਜ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਯੁਵਰਾਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ 4 ਕੁ ਮਣ ਸੋਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਤ ਹਨ। ਯੁਵਰਾਜ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੀਰੇ ਅਸਲੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਯੁਵਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸੁਨਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।” ਇਸ ਤੇ ਯੁਵਰਾਜ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਚਾਬੀ ਯੁਵਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਯੁਵਰਾਜ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੋ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਹਿੱਲ-ਜੁਲ ਮੱਚ ਗਈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਾਰੇ ਬੁੜੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਥਾਲ ਵਾਪਸ ਮੰਗਣ ਲੱਗੇ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਹਨ ਤੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਚਾਬੀ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਾਹਿਤ ਜੀਵਨ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅੱਛੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬੱਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਾਡੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਲੜਕਾ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਡੀ.ਸੀ. ਵਿਖੇ ਇਕ

ਐਮ.ਐਨ.ਸੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੜਕਾ ਮੀਟ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਪੇਕਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਿੱਛਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੀਟ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ। ਗੱਲ ਵੱਧਦੀ-ਵੱਧਦੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਕਿ ਲੜਕਾ, ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਮੀਟ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿਕ ਪੀਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਲਾਕ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਗ੍ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਿੱਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅਮਰੀਕਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰੁੱਕਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਦਿਨ ਦੋਨੋਂ ਲੜਕਾ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਿਚ ਮੀਟ ਆਦਿਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਵਾਹਤ ਜੋੜੀ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੁਝ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇ। ਦੋ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਲੜਕਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, “ਕਿ ਅੰਕਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਹੈ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਰੱਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਲਿਕਰ ਸਟੋਰ ਵੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਵੀ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਭੇਟਾ ਤੋਹਫੇ ਆਦਿਕ ਦਿੱਤੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਲੜਕੇ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੀਟ ਸ਼ਰਾਬ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਜੋੜੀ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਦੋਨੋਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਤੋੜਨਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋੜਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਪਰ ਜੋੜਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਦਿਓ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਓ।

ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 4 ਮਣ ਸੋਨਾ ਹੋਰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਸਥਿਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਛੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਇਹ ਸ਼ਬਦ (ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ) ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਕਰੀਬਨ 1985 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਲ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ (ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ) ਫੌਜ ਤੋਂ 1949 ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ 1953 ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਤੋਪਖਾਨਾ ਪਟਿਆਲਾ ਅਕਸਰ ਬੰਦ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। 1972 ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਭਰਾ ਪਿੰਡ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਕੰਸੋਲੀਡੇਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜਗਜੀਤ 1976 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਬੁਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਗ੍ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਗੁਰਵੰਤ ਅਤੇ ਸਤਵੰਤ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਵਿਖੇ 200 ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਵੰਤ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਜਗਜੀਤ ਨੇ ਗੁਰਵੰਤ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਵੰਤ ਦਾ ਯੂ.ਐਸ.ਏ. ਜਾਣ ਦਾ ਨੰਬਰ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 1978 ਵਿਚ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਦਸੰਬਰ 1974 ਵਿਚ ਸਤਵੰਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਤਪਾਲ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਵੰਤ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਵੰਤ ਤਜਰਬੇ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। 1982 ਤੱਕ ਸਤਵੰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ

ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਨੰਬਰ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਸਤਵੰਤ ਦੀ ਗੈਜ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਪਏ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰੀ ਅਜੇ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਕਾਫੀ ਬਦਲੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ 76 ਸਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ 65 ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ। ਜਣੇਪੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੰਦੁਰਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਿੰਡ 4 ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਘਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਵੰਤ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਪਖਾਨੇ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ (1982-90) ਤੱਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਇਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਪੋਸਟਿੰਗ ਵੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਹਰ ਛੋਟੀ-ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਉੱਠਦੇ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮੋਨੀਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਹਾਉਣ ਵੇਲੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚਾਹ ਆਦਿਕ ਪੀ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਫੌਜ ਵਾਂਗ ਹੀ ਦਾਹੜੀ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਕਈ ਕਮਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਸੈਂਚੀਆਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1985 ਤੱਕ ਮੈਂ ਨਿਊ ਲਾਲ ਬਾਗ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਢਿੱਡੋਂ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1926-28 ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਰਦੇ ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਟੰਗ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮੇਜ ਤੇ ਸੈਂਚੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਨ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੱਥਾ ਅੱਗ ਦੇ ਕੋਲੇ ਵਾਂਗ ਭੱਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਕਾ ਜੋ ਕੁਝ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਚੰਗਾ ਬੁਰਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ 50 ਕੁ ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਛਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅੱਛਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਬੁਰਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਦਿੱਖ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਨ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਤਾਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਕਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ‘ਤੇ ਉਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰ ਦਿੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਨ ਅਤੇ ਰੂਹ। ਮਨ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਬਾਹਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੋਹਣੇ ਮਕਾਨ, ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੋਹਣਾ ਰੂਪ ਆਦਿਕ। ਮਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਰੂਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਨਸਾਨ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤੇ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਚਿਹਰਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਰੱਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੂਹ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸੰਪਰਕ ਨਾਤੂਆ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਤੂਆ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਇਸ ਰੂਹ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਜੋੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਤਜਰਬੇ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਅਤੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਬਾਹਰੀ ਮਨ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ ਭੋਲਾਪਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਲੋਭ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਗਲਤ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਰੱਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਵਿਗੜਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਕਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਬਕਾਰੀ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ (1974-2001) ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਆਦਤਰ ਸਬੰਧ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੀ। 1978 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ

ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਆਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੌਸ਼ਨ ਲਾਲ ਰਸੀਨ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਰਮਿਆਨਾ ਜਿਹਾ ਕੱਦ ਸੀ ਅਤੇ ਚਿਹਰਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ ਅਤੇ ਰੰਗ ਲਾਲ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਚਾਹ ਮੰਗਵਾਈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੇਠ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਹਰਾ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੀ ਮੈਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਚੋਰੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਡਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਪਾਰ ਤੇ ਰੇਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸ. ਸਿਕੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਟੀ.ਓ. ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਵਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਸੌਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ।” ਉਹ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਰੇਡ ਤੋਂ ਘਬਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੱਚਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ ਜੋ ਅੱਛੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾਂ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੀਏ। ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗੀਏ।

ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਕਲਰਕ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 93 ਸਾਲ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਚਾਹ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿਕ ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ ਬਲਕਿ ਆਪਣਾ ਰੋਟੀ ਵਾਲਾ ਟਿਫਨ ਘਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਅਫਸਰ ਬਣ ਗਏ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਚਾਓ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਾਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ, ਦਇਆ ਰਾਮ ਆਦਿਕ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਦਇਆ ਅਤੇ ਸੱਚ। ਪਰ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖੇ ਨਾਂ ‘ਤੇ ਖਰੇ ਉਤਰੇ ਹਨ। ਸੰਤੋਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 2018 ਦੀ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰੇ ਤੇ ਮੁੱਖ

ਮਹਿਮਾਨ ਸ. ਸ਼ਿਵ ਦੁਲਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ. ਨੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਚੀਫ਼ ਗੈਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ 6 ਸਾਲ ਬਤੌਰ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਸ. ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਹਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੰਦੁਰਸਤ ਹਨ।” ਸ. ਸ਼ਿਵ ਦੁਲਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ।

ਸਾਡੇ ਹੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਇਕ ਅਫਸਰ ਐੱਚ.ਐੱਮ. ਰੋਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉੱਧਰ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤੋਖ ਜੀ ਦੇ ਸਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਰੋਸ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂਗਾ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗਾ, ਬਸ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੇਰੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਾਲੇਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਔਖ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੋਂ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਲੇ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਥੇ ਕਹੋਗੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬਦਲੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।

ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਜੈ ਸਿੰਘ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਤੌਰ ਡਿਪਟੀ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਸੀਨੀਅਰ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੈਰੀਅਰ ਬਤੌਰ ਕਲਰਕ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ

ਨੇਕਦਿਲੀ ਨਾਲ ਪਰਮੋਟ ਹੋ ਕੇ ਅੱਛੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਛੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾਈਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਵੀ ਸਕੂਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਡਾਕਟਰ ਹਨ। ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲੜਕੀ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਸ਼ਹੂਰ ਡਾਕਟਰ ਗਰੇਵਾਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਲੜਕੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੈ। ਸ. ਜੈ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸੇ ਸਾਦਗੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ 93 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨੇਕੀ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਪਾਈ। 1983 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਬਾਰੇ ਹੱਲਾ-ਗੁੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸ. ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੀ, ਸੋ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਤਕਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਡੀ.ਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਪਟਿਆਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਆਰਡਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਸ਼ੌਕ

ਸ਼ੌਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸ਼ੌਕ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸ਼ੌਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸ਼ੌਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਪਾਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੌਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰੁਖਾ-ਸੁਖਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਹੀਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੌਦੇ ਅੱਛੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਮੇਲੀ ਅਤੇ ਮੋਤੀਏ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਹੁਤ ਸੁਹਾਵਣੀ ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਕ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਬਣਤਰ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਤੇ ਰੰਗ ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੋਹਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਦੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਅਰਸੇ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਸ਼ੌਕ ਘਟਿਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਕ ਪਾਲਣ ਲਈ ਮੈਂ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ, ਗੁਡਾਈ ਕਰਨਾ, ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਖਾਦ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਲਈ ਡੰਡਾ ਲਾਉਣਾ, ਸਮਝੋ ਸਵੇਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ੌਕ ਪਾਲਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ੌਕ ਮੈਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਛੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੱਛੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਵੀ ਸੀ। 1949 ਦੀਆਂ ਪੈਪਸੂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਟੈਂਟ ਪੈਗਿੰਗ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਫੱਤਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬੱਧੀ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਘੋੜੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸਾਊ ਜਿਹਾ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਕੰਮ ਆਦਿ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਵਾਈ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦੁਆਈ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ 1992 ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ

ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਪੌਦਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੌਦੇ ਲਗਾਏ। ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 1978 ਵਿਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਈ। ਇਸ ਸ਼ੌਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੇ 12 ਸਾਲ ਮਸ਼ਰੂਫ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿਮਾਚਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵੀ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ੌਕ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਬਲਕਿ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। 1984 ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਅਟੈਂਡ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਮੈਂ 24 ਟਾਈਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਹੈੱਡ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਟਾਈਆਂ ਗਿਫਟ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮੈਚਿੰਗ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਅੱਛੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨਦੇ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਫਾਈ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ੌਕ ਘਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਜਿਸ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਗਿਆ ਸਫਾਈ ਕਰਵਾਈ, ਕਾਰਾਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ੌਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਾਇਆ। 2001 ਵਿਚ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕਲੱਬ, ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਪਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਗਾਹਕ ਅਕਸਰ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਲ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ੌਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਸਿੱਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਤਜਰਬੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। 68 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਰਮੇਨੀਅਮ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਇਸੇ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਗੌਲਫ ਵੀ ਸਿੱਖੀ। 67 ਅਤੇ 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਐਮ.ਏ.

ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਆ ਜਾਵੇ। 75 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤੱਤਪਰਤਾ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੁੱਕੀ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਾਹਨ ਆਦਿਕ

ਇਨਸਾਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਮੌਜੂਦ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦੋ ਪੁਰਾਣੇ ਜਾਨਵਰ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘੋੜਾ ਅਤੇ ਕੁੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁੱਤਾ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਘੋੜਾ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗਧਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਕੁੱਤੇ ਰੇਹੜੀ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਰੇਤਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਊਠ ਵੀ ਵਾਹਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਊਠ ਹੱਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਤੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ 100 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਯੁੱਗ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬੰਬੂ ਕਾਟ ਆ ਗਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਜਾਂ ਸਕੂਟਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਫੋਰਡ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰ ਕੰਪਨੀ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਈਸਲਿਰ ਸ਼ੈਵਰੋਲੇਟ ਆਦਿਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਵਾਕਸਵੈਗਨ ਅਤੇ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਕਾਰਾਂ ਆਈਆਂ। ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਜਾਪਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ।

ਤਕਰੀਬਨ 1980 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਫੀਅਟ ਅਤੇ ਅੰਬੈਸਡਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੀਅਟ ਇਟਲੀ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਹੈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅੰਬੈਸਡਰ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੋਟਰ ਕੰਪਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਅੰਬੈਸਡਰ ਕਾਰ ਬਣਨੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਫੀਅਟ ਕੰਪਨੀ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਮਾਰੂਤੀ 1980 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਆਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਰਾਂ ਮਾਰੂਤੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਹੋਂਡਾ ਕੰਪਨੀ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਾਂ ਵੇਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਰੀਆ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਹੁੰਡਈ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ, ਸਕੂਟਰ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ। ਪੈਟਰੋਲ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਵਿਚੋਂ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਸਸਤਾ ਵੀ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਕੋਲ ਕਾਰ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਰ, ਸਕੂਟਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬੱਚਾ ਇਕ ਦਿਨ ਸਕੂਟਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੋਲ ਨਾਭਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ 22 ਨੰ. ਫਾਟਕ ਕੋਲ ਇਕ ਅਚੇਤ ਖੜ੍ਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਕੂਟਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਆਮ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋ ਕੇ ਅੱਛੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬਣਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰੋਡ ਐਕਸੀਡੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਵੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਸੀ ਜੇ ਇਕ ਘਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਘਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭ ਹੈ ਜੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸੌ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਜਾਂ ਕਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਲੋੜੀਂਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਆਦਿਕ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿਓ ਅਤੇ ਲਾਇਸੰਸ ਦਿਵਾਓ। ਲਾਇਸੰਸੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਲਾਇਸੰਸ ਨਾ ਦੇਣ। ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਲਾਇਸੰਸ ਚੈਕ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਤੇ ਲਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਕੰਮ ਜੋ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕਾਰਾਂ ਖਰੀਦਣ ਵਿਚ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀ ਦੌੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮਾਡਲ ਦੀ ਕਾਰ ਲੈ ਲਵੋ। ਇਕ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ 2007 ਮਾਡਲ ਹੋਂਡਾ ਸਿਟੀ ਕਾਰ ਸੀ। 2015 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਡਰਾਈਵਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਮੀਲ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ ਸਰ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਰਾਈਵਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਕਾਰ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਮੀਲ ਚੱਲ ਗਈ ਹੈ।

ਗੱਡੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਠੀਕ ਸਪੀਡ ਤੇ ਹੀ ਚਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ ਲਈ ਜੋ ਪੈਟਰੋਲ ਦੀ ਐੱਸ.ਯੂ.ਵੀ. ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ.ਆਰ.ਵੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਇਕ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਸਮੇਤ ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ ਦੇਖਣ ਆਏ। ਮੈਂ ਦਸ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਗੱਡੀ ਨਾਭਾ ਰੋਡ ਤੇ ਚਲਾ ਕੇ ਦਿਖਾਈ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਦੋਸਤ ਦਾ 26 ਸਾਲਾ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਅੰਕਲ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਗੱਡੀ ਹੌਲੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋ।” ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਹੌਲੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।” ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੇ ਤੇਜ਼ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਮਰ ਨਾ ਦੇਖਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਵੱਧ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਮੀਰੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸਕੀਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀ ਕੇ ਖੰਭਿਆਂ ਵਿਚ ਗੱਡੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਜਾਨੀ-ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ 1967 ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸਿੱਖੀ। ਪਿਛਲੇ 51 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ (1993-1998) ਅਤੇ (2002-2010) ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਗੱਡੀ ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਫੱਸ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਕਾਰ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਟੱਕਰ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਡੀ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਬਰਫ਼ ਕਰਕੇ ਗੱਡੀ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਮੈਂ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਪੀਡ ਤੇ ਚਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੱਡੀ ਖਰੀਦਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਫਟੀ ਦੇਖਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਮਾਰੂਤੀ 800 ਨਾਲ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਮਾਰੂਤੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਫੀਅਟ ਅਤੇ ਅੰਬੈਸਡਰ ਦੀ ਘੱਟ ਸਪੀਡ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਕਾਫੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆਉਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੱਡੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੌਲੀ ਚਲਾਓ ਅਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫਾਸਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੋ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਸਹੀ ਫਾਸਲਾ ਨਾ

ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਜਾਂ ਸਕੂਟਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ 67 ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਦੇ ਵੀ ਸਕੂਟਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ। ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸੰਭਾਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਕੀਤਿਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 50 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਦੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟ ਲੈਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੱਡੀ ਦੀ ਰੇਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਟਾਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗੱਡੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਸਕੇ, ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਟਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਟਾਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਸਟਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਈ ਗੱਡੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ।

1990 ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਨਾਮ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲਿਪਸੀ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਟਲ ਇਕਬਾਲ-ਇਨ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵਪਾਰੀ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਮਾਰੂਤੀ 800 ਕਾਰ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਜਾਂ ਵੋਲਵੋ ਆਦਿਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਦੂਜੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 1994 ਦੇ ਅਗਸਤ ਸਤੰਬਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਗੱਡੀ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 43 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ 62 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਸੌਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ 35 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਕੂਟਰ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਉਮਰ

ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਦਾਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਸੂਝ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਟਾਰਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਲੰਬੀ ਗੱਡੀ ਲੈਣੀ ਹੀ ਵਾਜਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਾਹਨ ਚਾਹੇ ਛੋਟਾ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਵੱਡਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਫਟੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਜੀਵਨ ਤੁਹਾਡਾ ਅੱਗਾ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਹੈ। ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੱਡੀ ਸਟਾਰਟ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਓ। ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲੋਂ ਦੇਰੀ ਭਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, **Better late than never.** ਲੇਟ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਮਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ।

ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਈ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਹੌਲੀ ਚਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਵਿਕਲਪ ਹੈ। ਗੱਡੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਨਾ ਚਲਾਓ। ਜੇ ਡਰਾਈਵਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੀਤੀ। ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਓ। ਸਦਾ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਮਾਨਣ ਲਈ ਉਮਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਾਹਨ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਫਲ, ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਅਮੀਰੀ ਮਾਨਣੀ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਖਲਾਕੀ ਕਿਰਦਾਰ

ਆਦਰਸ਼ਕ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਇਖਲਾਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਗੁਣ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਗਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

॥ ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੁਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥

॥ ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥

(ਅੰਗ 141)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ,

॥ ਬਹੁ ਪਰਪੰਚ ਕਰਿ ਪਰ ਧਨੁ ਲਿਆਵੈ ॥

॥ ਸੁਤ ਦਾਰਾ ਪਹਿ ਆਨਿ ਲੁਟਾਵੈ ॥

॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥

॥ ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ ॥ (ਅੰਗ 656)

ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦਇਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਇਆ, ਧਰਮ ਕਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦਇਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਿਲਾਸਫਰ ਜੀਨ ਜੈਕੂਅਸ ਰੂਸੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ **What wisdom can you find that is greater than kindness.** ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਆਣਪ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਦਇਆ ਦਾ ਗੁਣ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨਾ, ਖਾਣਾ ਆਦਿਕ ਖੁਆਉਣਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਇਆ ਦਾ ਹੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਭੁੱਖੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਹੈ।

1986 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਖੀ ਲਈ ਚੌਕੀਦਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ 11 ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ

ਲੱਗਾ, “ਡੈਡੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮੰਨੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਆਇਆ ਕਰਾਂ।” ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦਇਆਵਾਨ ਮਨ ਨਾਲ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਦੇਣ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਖਾਣਾ ਲੈ ਲਵੋ।” ਗੁਰਜੀਤ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਡੈਡੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਾਹੜੀ ਨਾ ਰੰਗੋ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਲੱਗੋਗੇ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿਓ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਸਬਕ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਣ ਨੂੰ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਨਿਮਰਤਾ:- ਅੱਛੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਮਰਤਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ਿਕ ਇਨਸਾਨ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਸੱਚ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਗਾਨਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ ਸੱਚੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ।

ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ:- ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਬਣੇ, ਉਹ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਹਾਵਤ ਹੈ “failures are pillars of success.” ਮੈਂ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1960 ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ। 1959 ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੀ.ਏ. ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਮੈਂ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੌਲੀਟੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਨੂੰ ਤਵੱਜੋਂ ਦਿੱਤੀ। 1960 ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੀ.ਏ. ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਫੇਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇਖੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਰਿਹਾ ਪਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੇਲੂ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਝਟਕਾ ਮੈਂ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਝੱਲ ਲਿਆ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ‘ਤੇ ਤਵੱਜੋਂ ਦੇਣ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ।

ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਮੀਤ 1991 ਵਿਚ ਪ੍ਰੀ-ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਮਹਿੰਦਰਾ

ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਗਏ ਸੀ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਭਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਮੈਂ ਅਜੇ 700 ਰੁਪਏ ਗਿਣ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਡਾਇਸ ਤੇ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੀਟਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਝਟਕੇ ਝੱਲ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਸਿਰਫ ਲੋੜ ਸੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹੋ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਕਈ ਵਾਰ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਹੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ (ਦਵਾ) ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ (ਦੁਆ)। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਇਨਸਾਨ ਅਗਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਫਲਤਾ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਿਮਾਗ (Strong mind) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰੀ:- ਇੰਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਕਈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਫੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ, ਕਾਲਜ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਅਤੇ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਕਈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫ਼ਸਰ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੁਰੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਝਿੱਜਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪੂਰੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਚੰਗੇ ਇਨਸਾਨ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਗ ਕੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਿਖਾਓ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਨਾ ਝਿੱਜਕੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ।

ਮਕਾਨ, ਘਰ ਅਤੇ ਘਰਾਣਾ

ਘਰ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਠਾਂ ਅਤੇ ਸਮਿੰਟ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਨਾਮ ਮਕਾਨ ਹੈ। ਘਰ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਵੇਲੀ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਕਾਨ, ਮਹਿਲ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਘਰ, ਮਕਾਨ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਘਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵੀ ਘਰ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

13 ਜਨਵਰੀ 2010 ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਮਨਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਤੇ ਗੁਨਮੀਤ (ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ 1992-93 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਆਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉੱਜੜ ਗਏ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਜਸਮਿੰਦਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਪੰਜ ਵਪਾਰਾਂ ਅਤੇ 11 ਏਕੜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਘਰਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਸਾਡੀ ਨੇਕੀ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਤਨਦੇਹੀ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।” ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਅਮੀਰੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਘਰਾਣਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

8 ਦਸੰਬਰ 2010 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਛੱਡਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਘਰ ਤੋਂ ਘਰਾਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਪੂਰੇ 7 ਸਾਲ 7 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜੁਲਾਈ 2018 ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਓਕਰਿਜ ਘਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਲਾਅਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ 80 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਸਾਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਾਡੇ ਘਰਾਣੇ ਦੀ

ਇੱਜ਼ਤ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਹੈ।

ਹਰ ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਟੱਬਰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਤੋਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਮੱਦਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਘਰ, ਘਰਾਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਘਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਦੋਸਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਛਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਨਾਲ ਤੂੰ-ਤੂੰ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਨੌਕਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਉੱਤੇ ਹੱਸਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੈਲੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦੇ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਦਰਜ਼ਾ ਬਦਰਜ਼ਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੇਟ 'ਤੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਰਕੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਗੇਟ ਤੱਕ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕੱਠ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਾਣ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਠੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਗ਼ਲਤ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੀ ਰੀਸ ਵਿਚ ਝੂਠੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ, ਆਦਰਸ਼ਿਕ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ

ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ, ਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜਾਗਰੂਕ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਮੈਨੂੰ ਅੱਠਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ 1953-54 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੁਲਾਈ 1953 ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਹੋ ਕੇ ਅੱਠਵੀਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਅਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਅੱਠਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜਗਜੀਤ (ਡਾਕਟਰ) ਪੰਜਵੀਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਵੰਤ (ਸ਼ਹੀਦ) ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਸੀ। ਇਹ ਦਰਮਿਆਨੇ ਜਿਹੇ ਵਪਾਰਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਅਤੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਸਨ। ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਨਾਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਰੇਤਗੜ੍ਹ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਰੇਤਗੜ੍ਹ ਨੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮੁਫਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲਜ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਵੀ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਸਨ ਜੋ ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅੱਛੀਆਂ ਆਦਰਸ਼ਕ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇਕ ਗਾਣਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ 1945-46 ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਗਾਣੇ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਸੀ, ਜਰਮਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਭੱਜੀਆਂ ਨੇ.....।

ਸਾਡੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਚੋਆ ਵਗਦਾ ਸੀ। ਇਸ

ਚੋਏ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਝੁੰਬੋ ਦਾ ਚੋਆ ਸੀ। ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (1891-1938) ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮੀਲ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬੰਨ੍ਹ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਪਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਝੀਲ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਾਗਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰੂਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਠੰਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ (ਡੱਕਸ) ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਰਮਣੀਕ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮਨ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਫੀ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੀਂਹ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਥੋਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਰੁੜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਠਵੀਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਮਿੱਟੀ ਆਦਿਕ ਪੁਆਈ ਅਤੇ ਉਹ ਥਾਵਾਂ ਠੀਕ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਹੈਂਡਮਾਸਟਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ।

ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਮੈਨੂੰ 1956 ਵਿਚ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 1963 ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਪੌਲੀਟੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਪੜ੍ਹਾਈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬੀ.ਕੇ. ਕਪੂਰ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੱਤੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 1956 ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਏ ਨੂੰ ਵੀ 9 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਪੂਰ ਅਜੇ ਵੀ ਖੱਦਰ ਦੀ ਬੁਸ਼ਰਟ ਹੀ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਸਦਕਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝਦਿਆਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ 1962 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਜਾਇਨ ਕਰ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੁੱਢਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਐਮ.ਏ. ਆਦਿਕ ਕਰਕੇ ਸਿਵਿਲ ਨੌਕਰੀ ਜਾਂ ਪੀਐਚ.ਡੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਬਣਨ ਦਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ।

1992 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰੀਨ ਕਾਰਡ (ਹਰਾ ਪੱਤਾ) ਹੋਲਡਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਏ ਸੀ। ਗ੍ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਸਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਨ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ-ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ 1994 ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾ ਲੋਨ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਬੈਂਕ ਅਫਸਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਸਰ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਸਾਰ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ।” ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਸਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ? ਕਿੰਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰੋਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਸੀ, ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਹੁਣ ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆ ਜਾ।”

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਕੇ, ਵਿਆਹ ਕੇ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੈੱਟ ਕਰਕੇ 2010 ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਆ ਗਏ ਅਤੇ 2017 ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਗ੍ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਵਾਪਸ ਅਮਰੀਕਨ ਅੰਬੈਸੀ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਟੈਕਸ ਦੀ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਟੈਕਸ ਆਦਿ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਧ੍ਰੋਹ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਟੈਕਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿਕ

ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਟੈਕਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਟੈਕਸ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਰਹੱਦ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਅੰਗ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸ. ਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਆਪਣੀ ਨਵ ਜਨਮੀ ਭਾਣਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਿਚ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਛਾ ਗਿਫ਼ਟ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਲ ਦੇ ਪੈਸੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਕਈ ਸਾਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਾਰਨ ਚੰਗੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਟੈਸਟ ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੋਲੀਓ ਅਤੇ ਐਂਟੀ ਟੈਟਨਸ ਆਦਿਕ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਅੱਛੀ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਵਰਜਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ 30 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਈ.ਐੱਨ.ਟੀ. ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਅੱਛੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ੁਗਰ ਦਾ ਟੈਸਟ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਇਹ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸ਼ੁਗਰ ਵੱਧੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ੁਗਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸ਼ੁਗਰ ਦਾ ਟੈਸਟ ਪਿਸ਼ਾਬ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦਵਾਈ ਦੀ ਖਾਲੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪਿਸ਼ਾਬ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ੁਗਰ ਟੈਸਟ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ 32 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਯੂਰਿਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁਗਰ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਗਰੇਵਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ੁਗਰ ਵਿਚ ਪਕੜੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਯੂਰਿਨ ਟੈਸਟ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦਵਾਈ ਦੀ ਖਾਲੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਵਿਚ ਯੂਰਿਨ ਪਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕਦਮ ਗੱਲ ਪਕੜ ਲਈ ਕਿ ਕਈ ਦਵਾਈਆਂ ਸ਼ੁਗਰ ਕੋਟਿਡ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਗਰ ਦਾ ਐਲੀਮੈਂਟ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਘਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਗਰ ਦਾ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ। ਉਸ

ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਮਾਡਰਨ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਢੇ ਕੁ ਪੰਜ ਵਜੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਰੁੱਕ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ 10 ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਯੂਰਿਨ ਦਾ ਟੈਸਟ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੂਗਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ੂਗਰ ਦਾ ਟੈਸਟ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੂਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਟੈਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਾਸਟਿੰਗ ਬਲੱਡ ਟੈਸਟ। ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਖਾਧੇ-ਪੀਤੇ ਖੂਨ ਦਾ ਟੈਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 70 ਤੋਂ 100 ਤੱਕ ਸ਼ੂਗਰ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ 120 ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਸ਼ੂਗਰ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਡਾਕਟਰ ਇਸ ਟੈਸਟ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਮਰੀਜ਼ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਈਸ ਕਰੀਮ ਜਾਂ ਬਰਫੀ ਵੱਧ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੂਗਰ ਵੱਧ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਰੈਂਡਮ ਟੈਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਿਸੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਟੈਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੀ.ਪੀ ਟੈਸਟ। ਇਹ ਬਰੇਕ ਫਾਸਟ ਖਾਣ ਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਖੂਨ ਦੇ ਕੇ ਕਰਵਾਈ ਦਾ ਹੈ।

ਐੱਚ.ਬੀ.1.ਏ.ਸੀ. : ਇਹ ਟੈਸਟ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਟੈਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫਾਸਟਿੰਗ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਬਲੱਡ ਇਨਸੂਲਿਨ ਦੀ ਔਸਤ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹੀ ਟੈਸਟ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਖੁਦ ਵੀ ਇਹੀ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਟੈਸਟ ਦੀ 6.5 ਲੈਵਲ ਰਿਪੋਰਟ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਵਾ ਸੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਛਾ ਸ਼ੂਗਰ ਲੈਵਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੂਗਰ ਦਾ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਘੋਲ ਨਾ ਕਰੋ। 60 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਸ਼ੂਗਰ ਜ਼ਰੂਰ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਓ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਹਰ ਫੀਜ਼ੀਸ਼ੀਅਨ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੂਗਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਸ਼ੂਗਰ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ।

50 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰੀਰ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਹੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਬਾਹਰੋਂ ਸਪਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਘੱਟਣ ਨਾਲ ਹੱਡੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਟ ਜਾਂ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਟਾਮਿਨ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰੀਰ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਰਹੇ।

ਵਰਜਿਸ਼: ਵਰਜਿਸ਼ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਵਰਜਿਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਮਰਦੇ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਡਾਕਟਰ ਸੈਰ ਆਦਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਗਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਲੱਡ ਪਰੈਸ਼ਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਬੀ.ਪੀ. ਆਦਿਕ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬਲੱਡ ਪਰੈਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬੀ.ਪੀ. ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਾਰਟ ਦੀ ਧੜਕਣ ਵੱਧਣ ਘੱਟਣ ਤੇ ਤਾਂ ਹਾਰਟ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਚੈਕ ਕਰਵਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ।

ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੈਡੀਸਨ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ 1985-86 ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਗਈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਮੈਂ ਹੀ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਹਾਰਟ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਰਟ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ।” ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਰਟ ਦੀ ਪਰੋਬਲਮ ਹੈ ਤਾਂ ਹਾਰਟ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਹਾਰਟ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਬਣਨ ਵਿਚ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਹੈ।” ਇਸ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਓ, ਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸਿਆਣੇ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਓ। ਸੱਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੀ.ਪੀ., ਹਾਰਟ ਅਤੇ ਸੁਗਰ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ।

ਮੇਰੀ ਸੱਸ, ਸਰਦਾਰਨੀ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਬਹੁਤ ਸੁਘੜ-ਸਿਆਣੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਾਕਾ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਜਾਂ ਟੱਟੀ ਕਰਕੇ ਆਓ, ਆਪਣੀ ਟੱਟੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖੋ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਲੱਗੀ ਪਰ ਸੋਚਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਆਣੀ ਲੱਗੀ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਆਦਤ ਸੀ। ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2014 ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਰਟ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਲੱਸ਼ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਵਿਚ ਖੂਨ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਜਿਹੇ ਦੇਖੇ। ਉਸ ਨੇ ਇਕਦਮ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਯੂਰਿਨ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਓ।” ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਯੂਰਿਨ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਇਆ। ਯੂਰਿਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 6 ਤੋਂ 8 ਆਰ.ਬੀ.ਸੀ. ਆਈ। ਮੈਂ ਉਹ ਰਿਪੋਰਟ ਯੂਰੋਲੋਜਿਸਟ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ। ਯੂਰੋਲੋਜਿਸਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਅਲਟਰਾਸਾਊਂਡ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਲਟਰਾਸਾਊਂਡ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਯੂਰੋਲੋਜਿਸਟ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ। ਯੂਰੋਲੋਜਿਸਟ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਯੂਰੀਨ ਬਲੈਡਰ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨੇਰਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

2014 ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਹਾਰਟ ਦਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਮੈਕਸ ਹਸਪਤਾਲ, ਮੋਹਾਲੀ ਤੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਵੀ ਮੈਕਸ ਹਸਪਤਾਲ, ਮੋਹਾਲੀ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਾਰਟ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਹਾਰਟ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਮੇਰੇ ਯੂਰਿਨ ਬਲੈਡਰ ਦਾ ਮਾਰਚ 2015 ਵਿਚ ਮੈਕਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਸੀ। ਜੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ, ਮੇਰੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਦੇਖਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦਾ ਰੰਗ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਟੱਟੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਆਦਿ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਵੱਜੋਂ ਦਿਓ। ਸਿਹਤਮੰਦ ਟੱਟੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁੰਦਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਛੇਦਿਆਂ ਵਾਲੀ ਟੱਟੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਨਹੈਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਾਰਚ 2014 ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਗਿਆ। 10 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕਾਰਡੀਓਲੋਜਿਸਟ ਡਾਕਟਰ ਤਨੇਜਾ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਈ.ਸੀ.ਜੀ. ਅਤੇ ਈਕੋ ਆਦਿ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਰਟ ਅੱਛੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੌਲਫ ਖੇਡ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੌਲਫ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਡਾਕਟਰ ਤਨੇਜਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੌਲਫ ਖੇਡਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਡਾਕਟਰ ਡਾਂਗ ਕੋਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੋਸਤ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਜਨਰਲ ਫੀਜ਼ੀਸ਼ੀਅਨ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਡਾਕਟਰ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ 11 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 11 ਕੁ ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਨਜਾਈਨਾ ਹੈ ਜੋ ਵਰਜਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਂ ਖਰਾਬ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ 12 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਕਸ ਹਸਪਤਾਲ ਮੋਹਾਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਆਰਟ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਬਲਾਕੇਜ਼ 99%, 97% ਅਤੇ 95% ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਇਕਦਮ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 12 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 19 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮੈਂ ਡਿਸਚਾਰਜ ਹੋ

ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਯੂਰਵੈਦਿਕ ਜਾਂ ਹੋਮਿਓਪੈਥਿਕ ਇਲਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੈਲਥ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਦੇ ਪਲਾਨ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧਾ ਪੈਸਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਪੈਸਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਰਹੇਜ਼ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਪਰਹੇਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰੋ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ 77 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦਿਨ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੈਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਠੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸੈਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੀਂਹ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਵੀ ਛੱਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸੈਰ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਖੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਾ ਨਾ ਭੁੱਲੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੌਕਰ ਜਾਂ ਮਾਲੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਤਵੱਜੋਂ ਦੇਣਾ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਮੈਡੀਕਲ ਵਸੀਹਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਬਜ਼ੁਰਗ/ਬਿਮਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲਿਖ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਰੀਰ ਕੌਮੇ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਓਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਵਰਗੇ ਟੈਸਟ ਵਿਚ ਦੀ 2014 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਤਜ਼ਰਬਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਛੇ ਤੋਂ ਅੱਛੇ ਡਾਕਟਰ ਪਾਸ ਜਾਓ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਓ। ਅੱਛੀ ਦਵਾਈ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੰਦੁਰਸਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਦਵਾਈ ਅਤੇ ਦੁਆ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਅੱਛੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਕਾਰਗਰ ਹੈ।

ਸਹੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ

ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋਰਾਹਾ, ਤਿੰਨਰਾਹਾ ਜਾਂ ਚੌਰਾਹਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਹੀ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਰਸਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਛੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਲਤ ਚੁਣਿਆ ਰਸਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੁਖਾਵਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਖੀਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡੇਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨਾ ਦੂਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਚੋਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੋਰ ਤੋਂ ਡਾਕੂ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲਰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ? ਕੈਦੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਨ ਨੇੜੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਕੰਨ ਤੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢ ਲਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚੋਰੀ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਾ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਰਜਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਹ ਦਿਨ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਉਹ ਡਾਕੂ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਉਸ ਲਈ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਮੋੜ ਦੇ ਉੱਤੇ ਕਈ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਭਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਧੂ-ਸੰਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਆਗੂ ਤੇ ਸੱਚੇ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰੇ ਰਸਤੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠਾਂ ਆ ਕੇ ਕਾਰਾਂ-ਮੋਟਰਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਹਿੰਗੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੈਂਕ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲੋਨ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬੈਂਕ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਵਿਚ

ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਖ਼ਰੀਦਣਗੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਰੀਕੇ ਦੇ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਮਹਿੰਗੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੇ-ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

1950 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿੱਘਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਦੀ ਗੁੜਤੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਾਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚੇ ਵੱਧ ਹੀ ਰਹੇ ਜਦਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਗਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਆਪਾਂ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਕੁ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਬਦਲਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਕਮਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਮਝਿਆ। ਕਾਮਯਾਬੀ ਅਤੇ ਨਾ-ਕਾਮਯਾਬੀ ਗਲਤ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਲੋਕ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਕਸਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖੇ ਹਨ।

1974 ਵਿਚ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ 37 ਅਫ਼ਸਰ ਅਲਾਟ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ 9 ਈ.ਟੀ.ਓ ਸਨ ਅਤੇ 28 ਸਹਾਇਕ ਈ.ਟੀ.ਓ ਸਨ। 37 ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 9 ਅਫ਼ਸਰ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸੀ। ਕਹਾਵਤ ਹੈ, ਮੁਫ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਲਾਲ। ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਅੱਛਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ। ਫਿਰ ਕਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਜੱਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੋਣ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਖੁਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਯਤੀਮ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ/ਪਤੀ ਨੇ ਗਲਤ ਚੋਣ ਕੀਤੀ।

ਸੂਝ-ਬੂਝ ਕੇਵਲ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਬਲਕਿ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਚੁਣਨ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਇਹ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅੱਛੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਜਾਂ ਬੁਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਵਾਲੀ ਰਸਤੇ ਦੀ ਜਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਦੀ, ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਜਾਂ ਝੂਠ ਤੇ ਮਾੜਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਦੀ, ਨਿੰਦਿਆ ਚੁਗਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਜਾਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣੋ। ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਵੱਧ ਲੱਗ ਸਕਦੇ

ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਰਸਤਾ ਖੱਕਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਨੇਕੀ ਦਾ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪੈਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੱਚੀ ਅਮੀਰੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸਕੂਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਇਕ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਦੇਖੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ, ਸਕੂਨ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਦੇਖੋਗੇ। ਹੁਣ ਮੁੰਬਈ, ਕਲਕੱਤਾ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਇੱਧਰ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਮਨ ਕਰਕੇ ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖੀ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਕਰਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁੱਖ-ਆਰਾਮ ਨਾ ਖੋਣ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਫਿਨਿਸ਼ਿੰਗ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ। ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ ਅਤੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਾਵੇਂ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣੇ ਹਨ। ਸੋ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਇਕੱਲੇ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਬਲਕਿ ਅੱਛੀ ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਸਹੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

1995 ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਮੈਡੀਸਨ ਸ਼ਹਿਰ (ਵਿਸਕਾਨਸਿਨ ਸਟੇਟ) ਅਮਰੀਕਾ, ਆਪਣੇ ਸਟੋਰ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਕ 70 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਗੋਰਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਗੰਜ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਪੱਗ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ-ਸਿੱਧਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਗੰਜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੰਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੱਗ ਟੋਪੀ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗੰਜਾਪਨ ਲੁਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਬੁਢਾਪੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਤੇ ਕੁਝ ਅਸਰ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਕਸਰ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। 2009 ਸਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮੇਰਾ

ਭਤੀਜਾ ਨਿਕ (ਕਾਲਪਨਿਕ ਨਾਮ) ਨੇ ਵੈਨਕੂਵਰ, ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 56 ਸਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਇਕ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲੜਕੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੱਕਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਲੜਕੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਤੀਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਲੜਕੀ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਲੜਕੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਿਕ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਜੂਨ-ਜੁਲਾਈ 1986 ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਵੇ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵੀ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। ਨਿਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਕ ਅੱਛੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਕੋਲ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦੋ ਅੱਛੇ ਘਰ ਸਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਘਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਜੌਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਘਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਲੁਸੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੁਸੀ ਦੀ ਮਾਂ 50 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਔਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੀ ਅਤੇ ਜਵਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਿਕ ਕਿਸੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ 800 ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਲੁਸੀ ਇਕ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਮੈਨੇਜਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 2000 ਡਾਲਰ ਸੀ। ਲੁਸੀ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਫਾਰਮ ਤੇ ਬੈਰੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ 700 ਡਾਲਰ ਕਮਾ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਨਿਕ ਕੋਲ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਫੋਰਡ ਕਾਰ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ 700-800 ਡਾਲਰ ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਦੀ ਸੀ। ਨਿਕ ਨੇ ਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਛੱਡ ਲਾਉਣ ਲਈ 200 ਡਾਲਰ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਲੁਸੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਨਿਕ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਜਿਹੀ ਕਾਰ ਤੇ ਇੰਨੇ ਪੈਸੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪੰਜ ਕੁ ਦਿਨ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਿਕ ਬਹੁਤ ਹਉਮੈ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇਕ ਆਮ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਲੜਕੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਮਕਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਮਕਾਨ 'ਤੇ ਬੈਂਕ ਦਾ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਆਦਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਨਿਕ ਅਤੇ ਲੁਸੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਲੜਕਾ ਹੋਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਿਕ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨਾਲ ਵੀ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ

ਨਿਕ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਨਿਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਦਿਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਨਿਕ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸਟੈਫਨੀ ਸੀ। ਸਟੈਫਨੀ ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਤਨੀਆਂ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਟੈਫਨੀ ਵੀ ਘਰੇਲੂ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਸਟੈਫਨੀ ਨੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਲੁਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਨਿਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਝਗੜਾ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੱਛੇ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਏ। ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਲਗਭਗ 1000 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਸੀ। ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਨਿਕ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਵੈਨਕੂਵਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਨਿਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵਾਲਾ ਅੱਛਾ ਮਕਾਨ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਲੁਸੀ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਨਾਲੋਂ ਘਟੀਆ ਇਲਾਕਾ ਸੀ। ਨਿਕ ਨੇ ਮਹਿੰਗੀ ਕਾਰ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਕ ਖਰਚੀਲਾ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਬੱਚੇ ਨਿਕ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਿਕ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਨਿਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਮੈਨੇਜਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 3000 ਡਾਲਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਿਕ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ। ਸਮਝਾ-ਬੁਝਾ ਕੇ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਅਮਰੀਕਾ ਆਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਨਿਕ ਅਤੇ ਲੁਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਘਟੀਆ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਨਾਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਅਲੱਗ ਹੀ ਹੋ ਜਾਓ। ਨਿਕ ਨੇ 6 ਲੱਖ ਡਾਲਰ ਦਾ ਮਕਾਨ ਵੇਚ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਜਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1986 ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਸੀ। ਇਹ 1% ਵੀ ਸਿਆਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਪਤੀ ਪਤਨੀ

ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਸਟੱਡੀ ਲੁਸੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਨਿਕ ਜੇਕਰ ਘੱਟ ਖਰਚੀਲਾ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਆਹ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਵੀ ਕੰਮ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਲੁਸੀ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਹੋਰ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਿਕ ਆਪਣੇ ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਹ ਲਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਵਿਆਹ ਉਸ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਕ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ, ਨੌਕਰੀਪੇਸ਼ਾ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਸੀ, ਉਹ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।” ਆਪਣੇ ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖੈਰ 2010 ਵਿਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਉਲਟ ਉਸ ਨੇ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੁਲਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਆਹ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਲੜਕੀ ਦੋਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਏ। ਨਿਕ ਕੋਲ ਇਕ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਵੀ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਨਿਕ ਦੀ ਇੱਧਰ ਵੀ ਤਿੰਨੋਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਅਣਬਣ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਤਿੰਨੋਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਨਿਕ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੋਟਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਮੋਟਲ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਮੋਟਲ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਟਲ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਨਿਕ ਦੀ ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਸਾਹਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਨਿਕ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਰਤ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਕੋਲ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਕੋਲ 8 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਫਾਰਮ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਿਕ ਦਾ ਭਾਈ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ੱਕਤ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੇ ਬੋਝ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਤ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਕ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅੱਛਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਜਿਥੇ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਹੁਤ ਨੇਕ,

ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਸੀ। ਪਰ ਨਿਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਗੁਆ ਲਿਆ। ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਲੁਸੀ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟੱਬਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣਪ ਇਕੱਲੀ ਉਮਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਬਲਕਿ ਅੱਛੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਮਰਤਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਨਿਕ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮੌਕਾ ਗੁਆ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਤੀਸਰੀ ਕਹਾਣੀ ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਠ ਜਮਾਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਰਸਾਲਦਾਰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਕੇ ਤਾਏ-ਚਾਚੇ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਸਟੇਟ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ 4 ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਵਿਚ ਕਮਾਂਡਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਭਰਤੀ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਟਿਆਲਾ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਅੱਛੇ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 3 ਪਟਿਆਲਾ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਵਿਚ ਨਾਇਕ ਭਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਦੋ ਰੈਂਕ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸ ਸਾਲ ਬੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੁਝ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਜਿਥੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਕੈਪਟਨ ਫਰੈਡਰਿਕ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਿਵੇਂ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਪਤਾਨ ਦੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਥੱਪੜ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਸੈਲ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੌਜ ਤੋਂ ਰਿਲੀਵ ਕਰ ਦੇਣ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੌਜ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਆ ਗਏ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲ

115 ਬਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਦੋ ਭਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ 57 ਬਿੱਘਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੋਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ। ਉਹ ਹਿੰਮਤੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ (ਚਚੇਰਾ ਭਰਾ) ਨੇ ਸਾਧਨ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਕ ਬੱਸ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਬੱਸ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ ਇਕ ਕੰਡਕਟਰ ਰੱਖ ਲਿਆ। 18 ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਘੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਪਾਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੱਸ ਵੇਚਣੀ ਪਈ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਆਣਾ ਸੀ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੱਧ ਖ਼ਰਚਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੰਨੀ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਉਹ ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ ਕੰਡਕਟਰ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ। ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਲੱਦ ਦੇਵੇਗਾ। ਸ. ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬੱਸ ਪਾਈ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਡਰਾਈਵਰ ਤੇ ਕੰਡਕਟਰ ਦਾ ਕੰਮ ਖੁੱਦ ਹੀ ਕਰਨਗੇ। ਸ. ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕੰਡਕਟਰ ਬਣਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ 25-26 ਸਾਲ ਸਮਾਣਾ ਤੋਂ ਨਰਵਾਣਾ ਬੱਸ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ।

ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਕੱਦਾ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਪਤਲਾ ਸ਼ਰੀਰ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਛੱਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਕੋਲ 1930-40 ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰ, ਕਿਸ਼ਤੀ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਗਰਾਮੋ ਫੋਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਆਦਿਕ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਤੇ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਪੁੱਛਦੇ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਦੁਗਾਲ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜੋ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਨਰੇਰੀ

ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੇ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਭੂਪਿੰਦਰਾ ਸਾਗਰ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਸਾਈਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਾਰ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਫਰੇਮ ਵਿਚ ਫਿਟ ਆ ਜਾਵੇ। ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਸਨ, ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਚੌਰਸ ਸੀ ਜੋ ਤਕਰੀਬਨ 5×5 ਫੁੱਟ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਤ੍ਰਿਕੋਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਚੌਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲੈਂਪਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਕਾਰ ਦੇ ਫਰੇਮ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ/ਦੋਸਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਭੂਪਿੰਦਰਾ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਬੋਟਿੰਗ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਦੁਗਾਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗਿਆਰਾਂ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਘੋੜੇ ਜਾਂ ਗੱਡਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾਇਸਰਾਇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਟੈਂਡਰਡ ਰੱਖਿਆ ਜੋ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਸਕਿਆ।

ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਾਇਸਰਾਇ ਕਹਾਏ। ਜੇ ਉਹ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਜਮਾਂਦਾਰ ਜਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ ਉਨੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ।

ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ

ਇਨਸਾਨ ਸਿਆਣਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ? ਬਹੁਤ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਫਿਲਾਸਫਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਖੋਜ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜਾਪਾਨੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, ਸੱਤ ਵਾਰ ਡਿੱਗੋ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਵਾਰ ਉੱਠ ਖੜੋ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਸੁੱਖ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, *Necessity is the mother of invention.* “ਲੋੜ ਕਾਢ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ।” ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਲੋੜਵੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੌ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੁੱਖ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨੌਕਰਾਂ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਪਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਅਨੂਪਇੰਦਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਏਕੜ ਦਾ ਮਕਾਨ ਸੀ। ਅਨੂਪ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਹੋਰ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਸਿਰਫ 200 ਬਿੱਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਭਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਧਨ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਤਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਮੈਂ 20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਐੱਮ.ਏ. ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਫੌਜ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 27 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ 1970 ਵਿਚ ਫੌਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਅਨੂਪਇੰਦਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਕਲਾਸ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਛੋਟਾ। 1970 ਵਿਚ ਉਹ ਅਜੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਐੱਮ.ਏ. ਤੀਜੀ ਡਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਲੋੜਵੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾ ਪਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੋਈ ਚਾਹਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅੱਛੇ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਲੜਕੀ ਨਾਲ

ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ 1971 ਵਿਚ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। 1992-93 ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਮਿਲਵਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਬਹੁਤ ਦਰਮਿਆਨਾ ਸੀ। 2003 ਵਿਚ ਉਹ ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਗੋਰੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਾਓ।

ਇਨਸਾਨ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਬਹੁਤ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਬਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚਾਹੇ ਵਪਾਰ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਫੌਜ ਦਾ ਹੋਵੇ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੈਰੋਲਿਨ ਐਲਡਿਨ ਨੇ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਸੈਂਕੜੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਤੇ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਝੱਲਣਾ ਸਾਡੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਕਰਮੀ ਹੈਦੀ ਇਗਾਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮਾਈਕਲ ਲਿਵਿਨਸਿਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਝਾਓ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜਾਨ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਲੰਘਾਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੂਝ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਕੈਰੋਲਿਨ ਐਲਡਿਨ ਅਨੁਸਾਰ, “ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣਪ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਪਰ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਅਰਥ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੀ ਸਿਆਣਾ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।”

ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ 50 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ 14 ਬੰਦੇ ਅਤੇ 36 ਔਰਤਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 56 ਸਾਲ ਤੋਂ 91 ਸਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੀ ਘੜੀ ਦੱਸੋ ਅਤੇ ਉਹ ਔਖ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘੇ। ਔਖ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ

ਸਿੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਕਸ ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਨਿਖਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਲਡਰ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਨੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਖੋਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ 50 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 13 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਔਖੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੁਝ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਵੀ ਆਈਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਬਾਕੀ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਦਿਮਾਗ, ਸ਼ਕਤੀ, ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੋਈ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇੜਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਤ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘੇ ਜਿਵੇਂ ਬਿਮਾਰੀ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤੱਕੜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਔਕੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਇਹ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਕਮਿਟਮੈਂਟ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ 50 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 32 ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਾਲੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਮਝਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖੀ।

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਐਲਡਰਿਨ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਔਖੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਕਿਨਾਰੇ ਵਰਗੀ ਹਾਲਤ 'ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚੈਲੇਂਜ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ—17 ਸਤੰਬਰ 1965 ਨੂੰ ਹਿੰਦ-ਪਾਕਿ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਾਰਤ

ਦੀ ਪੈਦਲ ਸੈਨਾ (ਮਹਾਰ ਚੈਂਜੀਮੈਂਟ) ਵਿਚ ਪਲਾਟੂਨ ਕਮਾਂਡਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੰਪਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਦੇ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਕੰਪਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ 120 ਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅਸਲਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਭੱਜਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵੱਧ ਸਕਿਆ। ਟੈਂਕਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਪਾਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੱਬ ਦਾ ਬੰਦਾ ਬਣ ਕੇ ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖੜਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਘਟਨਾ- ਮਾਰਚ 1970 ਵਿਚ ਮੈਂ ਫੌਜ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। 1968 ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਫੌਜੀ ਕੋਟੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਨੰਬਰਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਰਿਟ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। 1969 ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ. ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਲੈਕਟ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਨਤੀਜਾ ਅਪ੍ਰੈਲ-ਮਈ 1970 ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂਬਰ ਨਾਲਾ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ) ਇਕ ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ. ਵਿਚ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਝਟਕਾ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਤੱਕ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾਉਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਘੰਟਾ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੇ ਪਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਫੌਜ ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 17 ਸਤੰਬਰ 1965 ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬਣਾਇਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਹਾਦਰੀ ਇਕੱਲੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਬਲਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਮੌੜ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ

ਸਿਆਣਾ ਇਨਸਾਨ ਅਣਖ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਅਣਲੋੜੀਂਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਤੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਮੰਗੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਦੋਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਦੁਰਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਨਾ ਹੀ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਵੱਸ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬੇਲੋੜਾ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਜਾਇਜ਼ ਦੂਰੀ (Reasonable Distance) ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਹੰਕਾਰੀ ਮੱਤ (Idiotic confidence) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ “ਮੈਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹਾਂ।” ਅਹੰਕਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਥੋਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਬਰੀਕ ਜਿਹੀ ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਦੇ ਲੀਡਰ ਹੋ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ, ਸਾਰੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ ਕੰਮ ਸਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਸਮਝੋ ਮੇਰੇ ਡੀ.ਐਨ.ਏ. ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਰਮਿਆਨਾ ਜਿਹਾ ਮਕਾਨ ਬਣਾਇਆ। 65 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਸੀਂ

ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਗੁਰਮੀਤ ਨੇ ਚਲਾਇਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਘਰ ਆਦਿਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ 2010 ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੀ ਇਹ ਕਲਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਸਨ। 1982 ਵਿਚ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਮੇਟ ਕੇ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਤੋਪਖਾਨਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। 1985 ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਕਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਬਣਾਏ ਨਿਊ ਲਾਲ ਬਾਗ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ 8 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 76 ਸਾਲ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 84 ਸਾਲ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਤਕਰੀਬਨ 43 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਾਲ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੀ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਸਿੱਖੀ।

ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਝ ਭਰਿਆ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਕਾ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਸੌਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਨ ਹੋ, ਮੈਂ ਬੁੱਢਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਸੌਣ ਤੇ ਜਾਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸੌਣ ਤੇ ਜਾਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ। ਅਸੀਂ 8 ਵਜੇ ਸੌ ਕੇ 3 ਵਿਚ ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ 11 ਵਜੇ ਸੌ ਕੇ 7 ਵਜੇ ਉਠਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ 5-6 ਕਮਰੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਠਦਾ-ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੇ ਛੋਟੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹੋ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇੰਨੇ ਡਿੱਗੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਰਹੀਏ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਡਿਗਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋਗੇ।”

ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਿਧਵਤਾ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਆਈ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵਾਂਗ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦੇ। ਜੇਕਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਈਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੁਰਸੀ ਵੱਲ

ਉਂਗਲ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਾਸ ਤਿਆਗੇ। ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਘਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ 2 ਕੋ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ। 29 ਮਈ 1990 ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਉਦੋਂ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੀਤ ਉਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਫਟਾਫਟ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦੇ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨੋਂ ਭਰਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਕਸਰ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, "Too much living mere folly."

ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸਮਾਂ: ਤਕਰੀਬਨ 13 ਸਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇਖਿਆ। ਉਥੇ ਤਲਾਕ ਦਾ ਰੇਟ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੈਂਕੜੇ ਗਾਹਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਫਾਦਰ ਡੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਨੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪਿਛਲੇ 60 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਬੱਚੇ ਮਦਰ ਡੇਅ ਅਤੇ ਫਾਦਰ ਡੇਅ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਬੇਵੱਸ ਆਬਾਦੀ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਉਲਡ ਹੋਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਵਾਸ ਤਿਆਗਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਲਡ ਹੋਮ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ 1990 ਤੋਂ 1996 ਤੱਕ ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ

ਇਕ ਦਵਾਈ ਦੇਣੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੋ-ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਖਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਅਮਰੀਕਨ ਔਰਤ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੁਾਣੇ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਪਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “15-16 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਕੁਝ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।” ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਦਾ ਰੇਟ ਵੱਧ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇਕ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕੁਝ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜੀਅ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਜੀਅ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਜਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਹਾਂ ਤੱਕ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸਮਿਸ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਬੱਚੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਜਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਸਰ ਮਾਂ ਜਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵਿਕਰੀ ਲੱਗੇ ਮਕਾਨ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰ ਮਦਰ ਇਨ ਲਾਅ ਰੂਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਸਾਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਕਮਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਏ, ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਆਏ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗੇ ਬਲਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਭਾਰਤ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਭਾਰਤ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਭਾਰਤ ਆਏ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿੱਦ ਕਰਨ ਤੇ ਸੱਤ

ਸਾਲ ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜੁਲਾਈ 2018 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਗਏ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਮੀਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ 11 ਏਕੜ ਦਾ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕੇ ਆਏ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੀਮਾਡਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬੁੱਤ ਅਤੇ ਫੁਹਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲਾਏ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਘਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, 'ਸਾਂਝੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ'। ਜੇ ਉਹ ਮਕਾਨ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਖਰਚੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਤੇ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ। ਸਵੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ।

ਫੁੱਟਕਲ

ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ:- ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਧਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਸਥਿਰ ਰਹੀ ਹੈ। 1921 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1931 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ਸਥਿਰਤਾ ਆਈ। ਅੱਜ ਤੋਂ 60 ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 1958 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਬੀ.ਏ. ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 38 ਕਰੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਚੀਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 50 ਕਰੋੜ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 15 ਅਤੇ 12 ਕਰੋੜ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਸਾਡੇ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 30 ਬੱਚੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਗਲਾ ਵੀ ਇਸੇ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਹੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ। ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਚੀਨ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮੈਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਠਾਣ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 125 ਕਰੋੜ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 15 ਕਰੋੜ ਤੋਂ 33 ਕਰੋੜ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਤਕਰੀਬਨ ਦੁਗਣੀ ਹੈ। ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਧਣ ਨਾਲ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਆਬਾਦੀ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਬਾਦੀ ਬਹੁਤ ਉਪਰ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ। ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। 1992 ਵਿਚ ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਆਬਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਟਿਆਲਾ

ਡਵੀਜ਼ਨ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਧਨਾਢ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਏ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਚਾਹ ਮੰਗਵਾ ਲਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੁਸੀਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।” ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜੀ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ, “ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਕਿਵੇਂ ਸੈੱਟ ਹੋਣਗੇ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਰੱਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਰੱਬ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੈੱਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਦਿਕ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਈਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦੀ ਤਰੀਫ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਉਨਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿੰਨਾਂ ਹੈ ਪਰ ਬਦਨਾਮ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ। ਬੇਈਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਅਕਸਰ ਨੇਕ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਤਿੱਖੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਜੋ 1964 ਵਿਚ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਆਖਰੀ ਨੇਤਾ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ 1950-51 ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਆਦਿਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਵੀ ਨੇਤਾ ਆਏ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਵਾਂਗ ਕੱਦਾਵਾਰ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ, “ਦੇ ਜਾਂ ਤੀਨ ਬੱਚੇ, ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਘਰ ਮੇਂ ਅੱਛੇ।”

ਜੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਜਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਗਰੀਬ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਕਾਰਨ ਆਬਾਦੀ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ

ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ-ਪੋਸ਼ਣਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਇਜ਼ਾਫਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ 12% ਆਬਾਦੀ ਹਨ। 125 ਕਰੋੜ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲਗਭਗ 14 ਤੋਂ 15 ਕਰੋੜ ਆਬਾਦੀ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਬੰਦਾ ਚਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਵੱਧਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮੇ:- ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸੌਗਾਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਈਏ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਭੌਤਿਕਵਾਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਦੌੜ ਸਿਰਫ ਪੈਸੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਘਾਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਦਰਖ਼ਤਾਂ, ਪੌਦਿਆਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇੜ-ਪੌਦੇ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਾਰਗਰ ਸਨ। ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਆਕਸੀਜਨ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨਾਲ ਮੀਂਹ ਔਸਤਨ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੋਕੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪੌਦੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਪਾਣੀ ਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹਰ ਇਕ ਦੇਸ਼, ਹਰ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਗਲੀ-ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਕੀ ਕਿੱਲਤ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਕ ਰਿਸਰਚ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਈ ਵਿਗਿਆਨੀ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਤੀਸਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਪਾਣੀ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜੋ ਇਕ ਖੂਹ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖੂਹ ਨੇ ਹੋਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਘੜਾ ਭਰਨ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਇਕ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਊਥ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਗੰਦਲਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਵੇ। ਜੋ ਲੋਕ ਸੂਝਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਬੁਰਜ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੂਟੀ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹੱਥ ਧੋਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜਿਹਨਾਂ ਸਮਾਂ ਹੱਥ ਮਲਦੇ ਹਨ, ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੱਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਸਾਫ਼-ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਨਹਾਉਣ ਧੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਬਾਲਟੀਆਂ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਟੂਟੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੈ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਬਚਾਓ, ਰੁੱਖ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਬਚਾਓ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਪਣਾਈਏ।

ਬਿਜਲੀ:- ਬਿਜਲੀ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਇਕ ਸੋਮਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਈਟਾਂ, ਬੱਲਬ, ਪੱਖੇ ਅਤੇ ਏ.ਸੀ. ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਕੋਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਖਾਲੀ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੱਖੇ, ਕੂਲਰ ਅਤੇ ਲਾਈਟਾਂ ਆਦਿਕ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੱਖਾ ਜਾਂ ਲਾਈਟ ਚਲਦੀ ਦਿਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਦੁਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗੁਣ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦੇਣ:- ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਬਲਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਾਮਸਾਬੀ, ਕਾਬਲੀਅਤ,

ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਐਨ.ਜੀ.ਓ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਅਪਾਹਿਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਖੂਬੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਪੱਛੜੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਐਨ.ਜੀ.ਓ. ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਗਰੀਬ, ਅਨਾਥ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਜੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ:- ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮਹਾਂਦੀਪ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਭੇਦਭਾਵ ਵਾਲਾ ਰੁਖ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਕੁਝ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਲੜਕੀ ਨਾਲੋਂ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਲੰਕ ਹੈ। ਹਰਿਆਣਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਚਿੰਤਜਨਕ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਿੰਗ ਜਾਂਚ ਟੈਸਟ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕੇਲ ਨਹੀਂ ਕਸੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਕਈ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਸਾਰ ਹੀ ਅਫੀਮ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਪੱਕੀ ਨੀਂਦ ਸੁਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਮੀ, ਦਫ਼ਤਰ, ਖੇਡ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ, ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ, ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ

ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਇਨਸਾਨ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵੀ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂਦੇ।

ਮੰਗਤੇ:- ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਚੋਰਾਹੇ, ਮੰਦਿਰ, ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੰਗਤਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਓਂਕ ਵਾਂਗ ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਾਖ਼ ਉੱਤੇ ਵੀ ਮੰਗਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋੜਾ ਹਨ। ਮੰਗਤੇ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਉਹ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਾਹਿਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਮੰਗਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਧੰਦਾ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਿਊਮਨ ਟਰੈਫਿਕਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੀਖ ਮੰਗਣ ਲਈ ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਬਣਾ ਕੇ ਮੰਗਣ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਇਸ ਹਿਊਮਨ ਟਰੈਫਿਕਿੰਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਜਾਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। 1975-76 ਵਿਚ ਮੈਂ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਸੈਂਟਰ ਵਿੰਗ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਪਟਿਆਲਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਧਰਮਪਾਲ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਬਹੁਤ ਘੋਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟੂਰ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਗਏ ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਮੰਗਤਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਧਰਮਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੰਗਤਾ ਬਣ ਕੇ ਜ਼ਲਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰ ਲਵੇਂ ਅਤੇ ਅਣਖ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰੇ। ਮੰਗਤਾ ਧਰਮਪਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ 6 ਵਜੇ ਇਥੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੰਗਤੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਧਰਮਪਾਲ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਮੰਗਤੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੰਗਤੇ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਕੱਪੜੇ, ਪੈਂਟ ਤੇ ਟੀ-ਸ਼ਰਟ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਧਰਮਪਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮੰਗਤਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਅੱਛੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਘਾਟਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਮਾਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਕੋਲ ਲੋੜ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਉਪਲਬਧ ਸੀ। ਖੈਰ ਧਰਮਪਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਾਕਿਆ ਸੁਣਾਇਆ। ਇਹ ਉਸ ਮੰਗਤੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਓਪਰੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਗਤੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੰਗਤਿਆਂ ਦੇ ਇਹ ਗਰੁੱਪ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਕਲੰਕ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਖਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ:- ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਆਬਾਦੀ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ, ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁੱਤੇ, ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਸਾਨੂ ਆਦਿਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰ ਦਿਨ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਸਟੀਸਾਈਡ ਆਦਿਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਗਿਰਝਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਗਲੀ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਖੌਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਛੱਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਛੇ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮਿਊਨਸੀਪੈਲਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਯੋਗ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁੱਤਾ ਪਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਬਤੌਰ ਪੂਰਨ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਇਕ ਟੋਕਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਟੋਕਨ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ-ਬਚਾਉਂਦੇ ਆਪ ਹੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਨ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਗਊਆਂ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਲਈ ਜੇ ਤਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਅੰਕੁਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦੀ ਵੰਡ

ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਪ ਸੋਚਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ 58 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮੈਂ 65 ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦਾ ਅਰਥ ਮੌਤ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵੀ ਇਕ ਕੈਰੀਅਰ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਚਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਸਤ ਕੱਪੜੇ ਰਿਟਾਇਰਡ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਪਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦਰਮਿਆਨੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਟੀ-ਸ਼ਰਟਾਂ ਅਤੇ ਜੀਨਾਂ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੂਟਾਂ ਅਤੇ ਟਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰ ਅਤੇ ਬੀਮਾ ਦੇ ਏਜੰਟ ਅਕਸਰ ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪਟਿਆਲੇ ਆ ਕੇ 2012-13 ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀ ਦੀ ਐਮ.ਏ. ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਗੌਲਫ ਖੇਡਣੀ ਸਿੱਖੀ ਅਤੇ ਖੇਡੀ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਰਿਟਾਇਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਲਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚਾਹੇ ਜਵਾਨੀ ਵਰਗਾ ਦਿਲਚਸਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਮਾਨਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਵੰਡਣੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਆਦਿਕ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਘਰ ਵੇਚ ਕੇ ਬਣਾਈ ਸੀ। 2000 ਵਿਚ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਰਮਿਆਨਾ ਜਿਹਾ ਮਕਾਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਮਕਾਨ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੈ। 2009 ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ

ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਅਤੇ ਅੱਛੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਛੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ। 2018 ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਖ਼ਰਚ ਤੇ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਗਏ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਣਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਤੁਸੀਂ ਟਿਕਟ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ।” ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸੰਜਮੀ ਲੋਕ ਹਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਟਿਕਟ ਦੇ ਪੈਸੇ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਾਡਲ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਪਰਿਵਾਰ, ਦੂਜਾ ਵਪਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ, ਤੀਜਾ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਫੁਟਕਲ ਆਦਿ। ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰਿਟਾਇਰ ਕਦੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਧੀ-ਪਚੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਸੀਹਤ ਬਣਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਜੇ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਉ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੋਨਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਨਕਦ ਪੈਸੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਹ ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਵਪਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ: ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿਸਾਬੀ ਅਤੇ ਫੁਰਤੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਕਰੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਚੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਪਲਾਟਾਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਪੈਸਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਯੋਜਨਾ ਕਰਨੀ ਹਰ ਇਕ ਬੰਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ

ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲੀ। 62 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਾਰਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਅੱਛੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 1975 ਵਿਚ ਦੁਗਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਹਿਮਾਚਲ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਉਹ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਵਿਚ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਸੀ, ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ 1978 ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੁਗਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ 31 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਮਿਲ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਗੱਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਘਟਿਆ ਜਾਂ ਵਧਿਆ ਬਲਕਿ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੇਜਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਨਕਦ ਪੈਸੇ ਵੀ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ 2001-02 ਵਿਚ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ 2007 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਪਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਗਏ।

2009 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਡਲ ਵਾਂਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਮਕਾਨ ਰੱਖ ਲਿਆ। 2010 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੁੱਖੀ, ਆਜ਼ਾਦਾਨਾ ਅਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ। ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ 2018 ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਮਿਲਣ ਗਏ।

ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਸਾ ਦਿੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੋ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਵੀ ਬੁਢਾਪਾ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਬਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪੈਸਾ ਤੁਹਾਡੇ

ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਲਾਠੀ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਣਖ, ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੁਸੀਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਅੱਛੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ ਪਹਿਨਣਾ ਹੈ। ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਗਨ ਆਦਿਕ ਤੇ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ ਬਚਾਇਆ ਪੈਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਰਹੋ। ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੁਢਾਪਾ ਵੀ ਰੱਬ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ।

ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਨਸਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਵਾਨੀ, ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਲਗਾ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪੁੱਤਰ/ਧੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਟੇਜ਼ ਤੇ ਆ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੱਅਤ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ, “ਬੇਟਾ/ਬੇਟੀ ਇਹ ਪੈਸਾ ਸਾਡੇ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਹੈ, ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ।” ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲੋਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬੈਂਕ ਨੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇੰਨੀ ਕੁ ਆਮਦਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕੋ। ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ‘ਨਾ’ ਕਹਿਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਓ।

ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਨਾ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਲਾਚਾਰੀ ਵਿਚ ਫਸੇ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਦਿਕ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਖੁੱਦ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਸਲਾਹ ਲਈ ਘਰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਲੱਖਪਤੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਸਲੂਕੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਪਿਛਲੇ 20-30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਗੱਡੀਆਂ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ

ਲਾਈਫ ਸਟਾਈਲ ਵਿਚ ਫਰਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰ ਬੰਦਾ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਮਹਿਮਾਨ ਇਕ ਰਾਤ ਲਈ ਸਾਡੇ ਘਰ ਰਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਦੋ ਬੈਂਡਰੂਮ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਦੋਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਬੈਂਡਰੂਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕ ਬੈਂਡਰੂਮ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸੋਨਾ ਆਦਿਕ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਹੁੰਦੇ-ਸੁੰਦੇ ਗਰੀਬ ਨਾ ਬਣੋ।

ਨੌਕਰ ਪਰਿਵਾਰ:- ਨੌਕਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਕੁਝ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੁਝ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਲੱਭਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਨੌਕਰ ਬੰਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੌਕਰੀਪੇਸ਼ਾ ਹੋਵੇ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਬੱਚਤ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੰਡਜ਼ ਆਦਿਕ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਅੱਛੀ ਰਾਸ਼ੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ ਲੋਕ ਛੋਟਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕੁ ਪੈਸਾ ਸਫਲ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕੈਟਾਗਰੀ ਕੋਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਮਕਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਹੀ ਮਕਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਵੰਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਓ “ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮਕਾਨ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਹੈ।” ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੱਫਤ ਨਾ ਪਵੇ ਇਸ ਲਈ ਵਸੀਅਤ ਆਦਿ ਵੀ ਲਿਖ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵਸੀਅਤ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬੁਢਾਪਾ ਸਫਲਤਾ, ਅਣਖ, ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਪੈਸਾ ਬਚੇਗਾ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਪੀ.ਆਰ.ਐਸ. ਦੀ

ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਅੱਛੇ ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਵਪਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸਿਵਾਏ ਪਛਤਾਵੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਬੈਂਕ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਐਫ.ਡੀ. ਤੋੜ ਕੇ ਮਿਊਚਲ ਫੰਡ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ। ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਕੋਈ ਵੀ ਐਫ.ਡੀ. ਪੰਜ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਨਾ ਕਰਵਾਓ ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਹੀ ਕਰਵਾਓ ਅਤੇ ਐਫ.ਡੀ. ਦਾ ਵਿਆਜ ਲੈ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੋ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਟੈਂਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਸੇ ਮਰਨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦੇਣਦਾਰ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਮੁੜਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੁੱਢੇ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਤਲ ਇਸ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ।

ਫੁੱਟਕਲ ਪਰਿਵਾਰ:- ਇਹ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ ਜੋ ਉੱਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਕੈਟਾਗਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਇਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਢਿੱਡ ਭਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰਿਕਸ਼ਾ ਆਦਿਕ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਛੋਟੇ ਰੱਖੋ। ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੌਂ ਭੈਣ ਭਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਤੰਗੀ ਨਾਲ ਕੱਟੇ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਟਿਆਲੇ ਇਕ ਮਾਲੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ ਸਿਰਫ 23 ਸਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਮਰ 13 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਹੱਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਾਲੀ ਨੇ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਮਾਲੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਤੋਂ 1.75 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵੀ ਬਚਾਏ। ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਗਿਆਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਇਹ ਮਾਲੀ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਨਸਾਨ 40-45 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਆਦਿਕ ਵੀ ਕਰ ਲਵੇ। ਮਾਲੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵਰਗ ਦੇ

ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਇਕੱਲੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗੱਲ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਦੀ ਹੈ। ਬਿੱਲ ਗੇਟ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਜੰਮਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਗਰੀਬ ਮਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕਸੂਰ ਹੈ।” ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਸਿਹਤ ਲਈ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲਈ ਕਈ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਬਚਾਏ ਪੈਸੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਕੁਝ ਆਮਦਨ ਆਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਬੁਢਾਪਾ ਵੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੈਟੇਗਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਫਲ ਬੁਢਾਪਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਹਾਂਥਿਰ ਮੁਹੰਮਦ, ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਆਰਮੀ ਤੇ ਸਿਵਿਲ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੇਤਾ ਜੋ 1981 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2003 ਤੱਕ 22 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤਰੀ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸੂਝ ਦੀਆਂ ਗੱਲ ਲਿਖੀਆਂ, “ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਰਾਮ ਨਾ ਕਰਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਾਮ ਕੀਤਿਆਂ ਇਨਸਾਨ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਉਮਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਚੁਸਤ ਰਹੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਗ-ਪੱਠਿਆਂ (Muscles) ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਗ-ਪੱਠੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੈਠ ਤੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਗ-ਪੱਠੇ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨਾ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਾ ਕੁਝ ਲਿਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਮਾਗ ਗਿਰਾਵਟ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ। ਸੋ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੁਸਤ ਰਹੋ।

ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਵਿਚ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹੋ। ਹੱਸਦੇ ਰਹੋ। ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਜੇ ਕੋਈ ਖੇਡ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਰਹੋ। ਆਪਣੀ ਵਧੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖੋ। ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਓ। ਮਸ਼ਰੂਫ ਰਹੋ। ਮਸ਼ਰੂਫ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਇਨਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਓ। ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਹੋ।

ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਰੱਖੋ। ਜਿਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ। ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਓ। ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹੋ। ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਓ। ਭਾਰੀ ਖਾਣਾ ਨਾ ਖਾਓ। ਨੀਂਦ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਰੱਖੋ। ਅੱਛਾ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣੋ। ਖਾਣਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਖਾਓ। ਮੈਂ ਬਰੇਕ-ਫਾਸਟ ਅਤੇ ਡਿਨਰ ਅੱਧਾ-ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲਗਾ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ਪਤਨੀ ਜੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦਾ ਅਥਾਹ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਬਲਕਿ ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਮ ਦਾ ਗਾਣੇ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਬੜੀ ਸਕੂਨ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਿਮ ਫੋਹਾਂ

ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਸਟੇਜ ਹੈ। ਇਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਥਿੰਮਦਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਓਟ ਆਸਰਾ ਬਹੁਤ ਫਲਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦਾ ਉਸ ਦਾ ਤਨ ਵੀ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਰੇ ਰੋਸੇ-ਗਿਲੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਹਲਕਾ ਫੁਲਕਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਵੱਧ-ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਕਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, “ਭਾਜੀ ਘਬਰਾਓ ਨਾ, ਇਹ ਸਮਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ।

॥ ਦੂਖ ਸੂਖ ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਨਹਾਰੁ ॥ (ਅੰਗ 282)

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨੋ।” ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੱਖ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਓ।

ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਇੰਝ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, “ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ੋ।” ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲ ਗਈ ਫਿਰ ਉਹੀ ਦੁੱਖ, ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਹਰ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ਜੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇਗਾ।

ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ੁਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਹੁਣ ਤਕਰੀਬਨ 74

ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਡੰਗ ਦਾ ਖਾਣਾ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਾਪੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਸੇ ਸ਼ੁਕਰ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਵੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਇਹਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਝੱਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੁਆ ਅਤੇ ਦਵਾ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਪਛਤਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਉਸ ਵਜਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮਨ ਆਪਣੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਹਲਕਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨ ਹਲਕਾ ਫੁਲਕਾ ਹੋ ਕੇ ਅੱਛੀ ਸੋਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਵੀ ਭਲਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ਇਕ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰੱਬ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਰੱਬ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਸਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜਾਈ ਹੈ। ਸੋ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਰੱਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮੁਆਫ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਚਮੁੱਚ ਅਮੀਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹ ਦੁੱਖ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ (ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪਾਸ) ਵਾਪਿਸ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੋਚੋ।

ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣੀ। ਇਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ/ਆਈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੱਛੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਪਾ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਫਿਰ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਇਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਛੀ ਹੀ ਚੱਲੇਗੀ। ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਪੂੰਝੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਜੇ ਵੀ ਕੰਮ ਰੱਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਕੀ ਮੈਂ ਉਹ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਕੀ ਮੈਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ। ਕੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਝੰਗੜਾ ਨਿਬੇੜਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸੂਝ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸਮਝਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਹਓਮੈਂ ਧੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਥਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸੂ, ਪਰਸਾ, ਪਰਸਰਾਮ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਕੇ ਤੀਨ ਨਾਮ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੁਗਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਗਰੀਬ ਜਿਹਾ ਬਾਣੀਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਪਾਤੜਾਂ ਮੰਡੀ ਬਣ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਪਾਤੜਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਾਤੜਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖੀ। ਪਾਤੜਾਂ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਿਆ ਤੇ ਦੱਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਰਸਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਸ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਇਹ ਪੈਸਾ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਜ ਉਤੇ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਮਝੋ ਉਹ ਸੇਠ ਬਣ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਲਾਲਾ ਜੀ ਰਾਮ ਰਾਮ”। ਅੱਗੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦਿੰਦੇ ਕਿ, ਕਹਿ ਦਿਆਂਗੇ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਲੋਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਰਾਮ ਰਾਮ ਦਾ ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਰਾਮ ਰਾਮ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਉਹੀ ਲਾਲਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਲੋਕੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਬਲਕਿ ਮੇਰੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੇ ਕੋਈ ਇਨਸਾਨ ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਕੋਈ

ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਮਿੰਟਾਂ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸੁੱਖੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ।

ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ। 6 ਜੂਨ 1988 ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਪਰਮਿੰਦਰ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਤੋਪ ਖਾਨਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਵਾਸ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੀਵਤ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਨਿਉ ਲਾਲ ਬਾਗ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤਕਰੀਬਨ 7 ਵਜੇ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ। 15 ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਲਿਫਾਫਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਲਿਫਾਫਾ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ “ਕਫਨ ਆਫ ਮੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ” ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਸਨ ਤੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਪਾਈ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਕਾਕਾ ਕੀ ਤੂੰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਲੈਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੁੱਧ ਰਾਮ ਚਪੜਾਸੀ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮੈਂ ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿਲਵਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਕੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤ ਲਵੋ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਿਲਵਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ ਤੂੰ ਇੰਨਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਲਾਭ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਭ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ।” ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਬਜ਼ਾਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਬਸ ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਲਾਲੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਦੋ ਕਿੱਲੋ ਦੇਸੀ ਘੀ ਲੈ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਅੱਠ ਮੀਟਰ ਕੱਪੜਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਲਿਸਟ ਦਿਖਾਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੇਰਾ ਵੱਡਾ ਵੀਰ ਤਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ ਜਾਂ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਮਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ।” ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੱਕੜੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸੌ ਸਾਲ

ਜਿਉਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬੰਦੇ ਆਉਣਗੇ। ਕਿਹੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਭੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਓਗੇ। ਭੋਗ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਬੰਦੇ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਕੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੋਗੇ। ਮੇਰੀ ਕਿਹੜੀ ਫੋਟੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਖੋਗੇ। ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈਟੈਸਟ ਫੋਟੋ ਦਿਖਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅੱਛਾ ਥ੍ਰੀ-ਪੀਸ ਸੂਟ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਫੋਟੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਕਾਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਅੱਛਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੇਗਾ।

ਹੁਣ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਿਵਾਜ ਚਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਮਰਨਾ ਅਤੇ ਜੋ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਵਾਹਿਤ ਹੋ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਵੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜੀਅ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੰਮੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਜੋੜੀ ਇਕੱਠੇ ਮਰਦੇ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋੜੀ ਵਿਚ ਪਤੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖੇਤੀ ਪੱਤੀ ਦੇਖਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹਾਰਟ ਫੇਲੂ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ (ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ) ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮਰ ਗਈ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜੀਅ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ। ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਬੱਚਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੋ ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਮਤ, ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਸੋਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਇਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਪਣੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਨਕਦ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਪੈਸੇ ਵੱਲੋਂ ਸੌਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਘਰ ਵਿਚ

ਇਕ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਓ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਬੱਚੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਦਿਓ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਰਫ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਆਖਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ। ਰੂਹ ਨੇ ਅੱਛੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅੱਛੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਨੇਕ ਕੰਮ ਅਤੇ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਵਧਾਓ।

Capt. Amarjit Singh Kaleka

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ

ਜਨਮ ਮਿਤੀ: 13 ਜਨਵਰੀ 1943

ਵਿੱਦਿਆ: ਐੱਮ.ਏ (ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਸਾਇੰਸ, ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ, ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼)

ਕੈਰੀਅਰ: ਆਰਮੀ ਅਫ਼ਸਰ (1963-1970) 1965 ਦੀ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰੀ ਲਈ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਸਾਇੰਸ) ਪੰਜਾਬ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਟਾਂਡਾ ਅਤੇ ਨਾਭਾ (1971-74)

1974 ਵਿਚ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਤੌਰ ਈ.ਟੀ.ਓ. ਜਾਇਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਨਵਰੀ 2001 ਵਿਚ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਆਬਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪੰਜਾਬ, ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ

1993-1998 ਅਤੇ 2002-2010 ਤੱਕ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਧਾਰ ਕੀਤਾ

ਸ਼ੌਕ: ਗੌਲਫ ਖੇਡਣਾ, ਬਾਗਬਾਨੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ

ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਇਨਸਾਨ: ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ

ਲਗਭਗ ਸਵਾ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿਚ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕਾ ਆਪਣੀ ਚੌਥੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸੁਝਵਾਨ ਜੀਵਨ' ਲੈ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਸਤਕ 'ਬੈਟਲ ਫਰੰਟ-ਅਮਰੀਕਾ' (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ) ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਣ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਰੁਝਾਣ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਰਾਹ ਦਸੇਰੇ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਪੁਸਤਕ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ 'ਓਤਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ' (ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ) ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਕ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਧਰਮ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਭਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸੁਝਵਾਨ ਜੀਵਨ' ਵਿਚ ਕੈਪਟਨ ਕਾਲੇਕਾ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅਰਜਿਤ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਕ ਸੁਝਵਾਨ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਲਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪਾਰਨੀ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਵਾਕਾਂ ਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਸਹਿਜ ਬੁਣਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੌਣੀ ਹੋਈ ਬੌਧਿਕਤਾ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਹਲੂਣਦੀ ਤੇ ਹੰਗਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਾਫਗੋਈ, ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਤੀਖਣ ਸੂਝ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ।

ਕੈਪਟਨ ਕਾਲੇਕਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਲਟ-ਲਟ ਬਲਦਾ ਚਿਰਾਗ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਬੌਧਿਕ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨਾਲ ਮੱਥਿਆਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ-ਚਿਣਗਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਾਰੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਭਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਨੇਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਚਾਨਣ ਦੀ ਚਿਣਗ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਕਰਮ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੈਪਟਨ ਕਾਲੇਕਾ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗੀਤ ਲਈ ਸਰਗਮ ਬਣ ਜਾਣ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਯੂ.ਐੱਸ ਵਿਚ ਸਫਲ ਪਾਰੀ ਖੇਡੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗਰਮ-ਸਰਦ ਮੌਸਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਸ਼ਰੂਫੀਅਤ ਤੋਂ ਫਾਰਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੇਖਕ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਪਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿਤਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੈ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਕਾਲੇਕਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੀਮੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਕਲਮ ਬੁਲੰਦੀ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

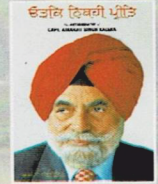
ਡਾ. ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਢੇਰ

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

Sardar Kaleka's writing is 'straight-from-the-heart' rendering of an unblemished unadulterated life of a 24-carat gold person. (A rarity these days).

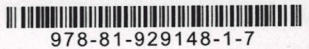
S.P. Singh

I.A.S. (Retd.) Chandigarh

ਸ਼ਹੀਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ
ਪਟਿਆਲਾ-0175-2357981

ISBN: 978-81-929148-1-7

978-81-929148-1-7

Price: ₹195/- US \$ 9/-

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ